

LAPORAN TAHUNAN 2006

JABATAN PERKHIDMATAN HAIWAN
DAN PERUSAHAAN TERNAK
SABAH
www.sabah.gov.my/hwan

Created with

nitro PDF professional
download the free trial online at nitropdf.com/professional

KANDUNGAN

1. PRAKATA
2. PROFAIL JABATAN
Makna Logo
Visi & Misi
Latar Belakang
Objektif
Fungsi
Carta Organisasi
3. STATUS INDUSTRI TERNAKAN
4. PRESTASI INDUSTRI TERNAKAN
Lembu Pedaging/Kerbau
Ayam/Itik
Kambing/Bebiri
Lembu Tenusu
Rusa
Burung Unta
Pemprosesan Hiliran & Industri Hiliran
5. PENTADBIRAN DAN KEWANGAN
Prestasi Kewangan
Perjawatan
6. PEMBANGUNAN SUMBER MANUSIA
Latihan dan Kursus
Perjawatan
7. PERKHIMATAN VETERINAR
Rawatan Ternakan
Kawalan Penyakit
Kesihatan Awam Veterinar dan Penguatkuasaan
Kawalan Import dan Ekspor
Perkhidmatan Kesihatan Gerompok
Perkhidmatan Penyiasatan Penyakit
Kes Diagnostik
Kes Kesihatan Gerompok
Kes Kawalselia
7.10 Kawalan Penyembelihan
8. LAPORAN STATUS PENYAKIT TERNAKAN
9. PROJEK SOSIOEKONOMI
10. INDUSTRI TENUSU
11. PROJEK RUSA
12. DIARI JABATAN
13. GAMBAR KENANGAN
14. DIREKTORI JABATAN
15. PENGHARGAAN

PRAKATA

Ekonomi Malaysia terus kental, meskipun harga minyak mentah melambung naik dan permintaan dalam negeri semakin lembap. Malaysia terus memperlihatkan daya tahan dan kekuatan ekonominya yang disokong oleh perbelanjaan pengguna yang kukuh. Gandingan pertumbuhan ekonomi sebanyak 5.3% dengan persekitaran perniagaan dan kendalian yang menguntungkan menyediakan momentum bagi prestasi yang baik dan kukuh. Kelonggaran peraturan pentadbiran berkaitan tukaran asing daripada aturan kadar tukaran tetap kepada aturan kadar pertukaran apung yang terurus telah memperkasakan lagi ekonomi Negara.

Industri ternakan negeri Sabah sekali lagi mencatatkan prestasi yang memberangsangkan dengan pencapaian nilai hasil ternakan negeri sebanyak RM795.82 juta pada tahun ini berbanding tahun 2005 yang berjumlah RM611.31 juta. Prestasi ini akan terus dikekalkan pada tahun-tahun yang akan datang. Kami akan terus komited dengan strategi-strategi jabatan dalam mencegah ancaman penyakit dan mengoptimakan produktiviti, mengukuhkan sistem pengurusan serta memperkemaskan lagi fungsi-fungsi jabatan untuk memadukan tenaga yang lebih berkesan.

Kami juga berpandangan optimistik bahawa jabatan berkedudukan baik untuk menyahut cabaran akan datang. Objektif-objektif jabatan juga akan tercapai dengan jayanya terutama sekali dalam pelaksanaan program "100 Breeders". Pelaksanaan program tersebut dijangka akan meningkatkan lagi takat prestasi industri ternakan negeri Sabah.

Bagi pihak jabatan, saya ingin mengucapkan syabas dan terima kasih kepada pasukan pengurusan dan semua kakitangan di atas komitmen dan sumbangan mereka terhadap kejayaan berterusan jabatan ini. Saya juga ingin mengucapkan terima kasih kepada semua pelanggan, rakan kongsi, pihak media dan komuniti penternak di atas sokongan berterusan kepada jabatan ini.

DATUK HJ. AWANG SAHAK HJ. AWANG SALLEH
Pengarah Jabatan Perkhidmatan Haiwan dan Perusahaan Ternak
SABAH.

PROFIL JABATAN

Makna Logo

Jabatan Perkhidmatan Haiwan dan Perusahaan Ternak, Sabah

Bentuk Bujur

Menggambarkan simbol benih lembaga di mana semua hidupan bermula untuk pertumbuhan dan perkembangan.

Kepala Kerbau

Mewakili semua jenis ternakan di Sabah. Kerbau dipilih oleh kerana ia mempunyai kepentingan sejarah dan kebudayaan sebagai binatang buruh dan daging untuk rakyat negeri Sabah.

Tanduk Kerbau

Mewakili dua objektif jabatan iaitu :

- i) Untuk menjamin (melindungi) kekuahan status kesihatan ternakan di Sabah.
- ii) Untuk memajukan dan mengembangkan pengeluaran ternakan dengan penglibatan dan penyertaan dari pekebun kecil bagi keperluan negeri Sabah dan untuk dieksport.

Warna Biru

Mewakili Perkhidmatan Haiwan dan Perusahaan Ternak.

Warna Putih

Menggambarkan kebersihan bumi negeri Sabah mengenai dengan taraf kesihatan yang bebas dari penyakit ternakan yang utama.

Latarbelakang Warna Hijau

Mewakili kawasan kehijauan dalam negeri iaitu padang ragut dan makanan untuk ternakan.

Motto Jabatan

“ KE ARAH PENGELUARAN DAN KESIHATAN TERNAKAN YANG LEBIH BAIK ”

Visi & Misi

Visi

Industri ternakan yang komersil, bersepadu dan mantap untuk mengeluarkan makanan yang berkualiti bagi mencapai tahap saradiri yang berkekalan dan eksport.

Misi

Memberikan perkhidmatan veterinar dan pengurusan ternakan yang profesional sebagai pemangkin kepada industri ternakan yang mantap bagi membekal makanan daripada hasil ternakan yang bermutu dan selamat.

Latar Belakang

Sebelum tahun 1976, Jabatan Perkhidmatan Haiwan dan Perusahaan Ternak, Sabah wujud sebagai sebuah bahagian di bawah Jabatan Pertanian Sabah. Bahagian tersebut dinamakan Bahagian Perusahaan Ternak yang diketuai oleh seorang Penolong Pengarah Pertanian. Tugas utama bahagian tersebut pada ketika itu adalah mencegah jangkitan penyakit dan merawat ternakan.

Pada 01hb. Januari 1976, Jabatan ini telah dinauliahkan menjadi sebuah jabatan tersendiri dan diketuai oleh seorang pengarah dimana aktiviti-aktivitinya bertambah kepada pengeluaran baka-baka ternakan dan diperluaskan kepada para pekebun kecil. Kini jabatan ini merupakan salah satu daripada empat (4) buah jabatan di bawah Kementerian Pembangunan Pertanian dan Industri Pemakanan Sabah.

Objektif

Objektif dan strategi Jabatan Perkhidmatan Haiwan dan Perusahaan Ternak, Sabah ialah seperti berikut:

- Mencegah, mengawal dan membasmi penyakit-penyakit haiwan dan zoonotik.
- Menentukan bahan-bahan haiwan untuk makanan manusia suci, bersih dan sesuai untuk dimakan.
- Menggalakkan pertumbuhan dan pembangunan industri haiwan yang mantap.
- Menggalakkan pertumbuhan dan pembangunan industri makanan haiwan.
- Menentukan kebijakan dan kesejahteraan semua haiwan sentiasa terpelihara.

Strategi

- Meninggikan daya pengeluaran ternakan dengan menggunakan sistem pengurusan, pembiakan dan pemakanan ternakan yang menggunakan teknologi moden yang sesuai.
- Menggalakkan penyertaan penternak-penternak kecil di dalam rancangan penternakan secara program tersusun seperti program tenusu, lembu pedaging, ternakan kerbau, kambing/bebiri dan rusa.
- Menambah dan membekalkan ternakan-ternakan yang bermutu melalui pembiakan dan pengimportan baka ternakan yang bermutu tinggi.
- Menggunakan sumber bekalan makanan ternakan yang bermutu tinggi melalui pembangunan dan penggunaan padang ragut, tanaman rumput/foder persendirian dan penggunaan sisa-sisa pertanian serta integrasi di antara tanaman dengan ternakan.
- Menyampaikan perkhidmatan kesihatan veterinar yang cekap dan memuaskan ke arah peningkatan taraf penternakan dan pertumbuhan industri ternakan.
- Menyampaikan perkhidmatan kesihatan awam veterinar supaya makanan yang dihasilkan daripada ternakan dapat disampaikan dalam keadaan selamat dan berkualiti.

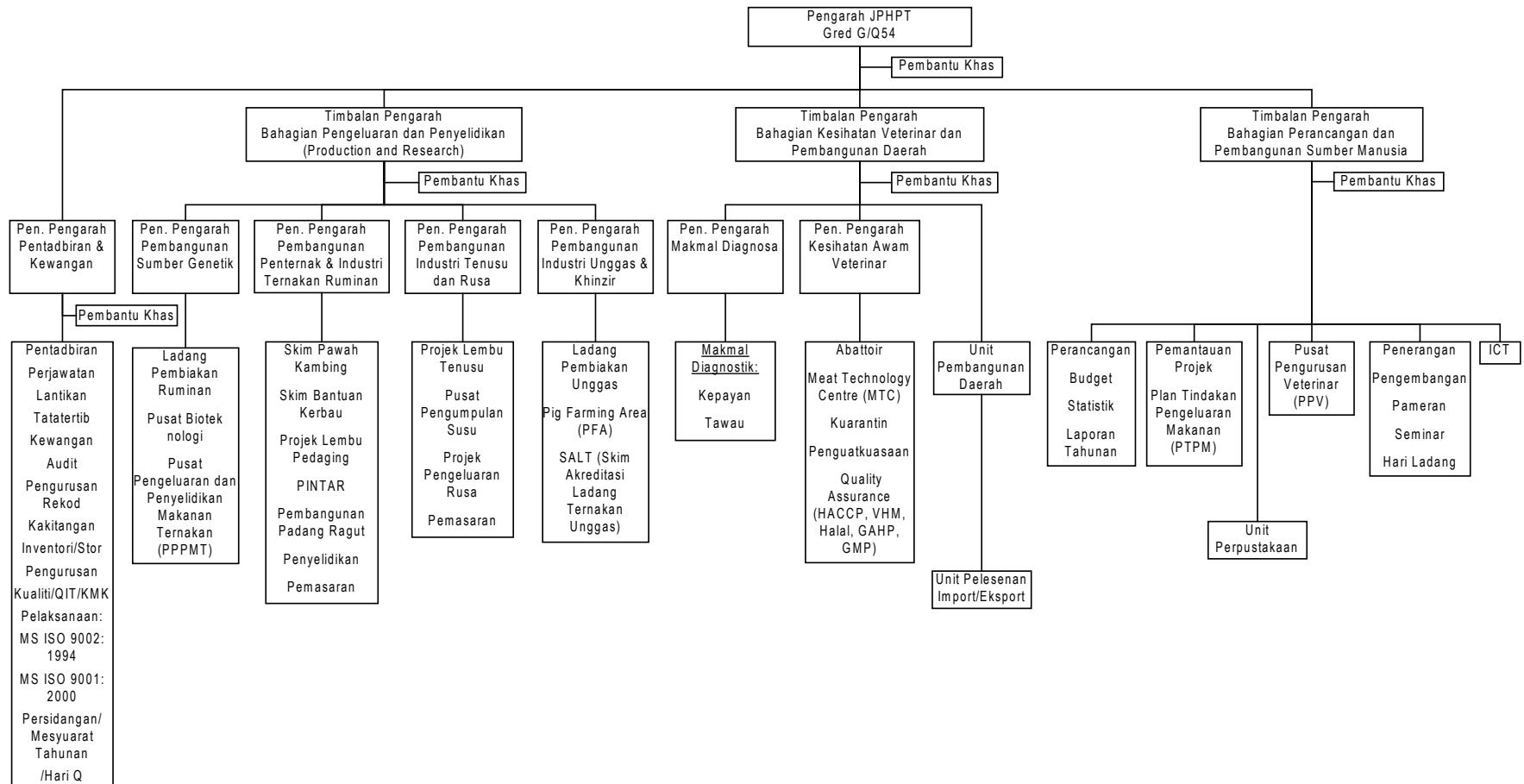
- Menjalankan kegiatan-kegiatan penyelidikan dan pembangunan ke arah meningkatkan pengeluaran dan kesihatan ternakan.
- Menambah kemudahan-kemudahan latihan dan pengembangan serta khidmat nasihat susulan untuk menentukan kejayaan rancangan-rancangan penternakan melalui peningkatan kemahiran dan pengetahuan.
- Menambah kemudahan infrastruktur Jabatan supaya dapat memberi perkhidmatan di kawasan luar bandar dengan lebih mudah dan meluas.
- Mewujudkan kepakaran dalam bidang kawalan pencemaran dari aktiviti penternakan.
- Memastikan penguatkuasaan undang-undang yang berkaitan dengan bidang veterinary berjalan dengan baik.

Fungsi

Menurut perintah dalam Ordinan Haiwan 1962 JPHPT Sabah telah dipertanggungjawabkan untuk mengendali fungsi-fungsi seperti berikut:

- Pengeluaran ternakan, hasil ternakan dan makanan ternakan.
- Pengawalan, pencegahan dan penghapusan penyakit haiwan, kuarantin dan penyelidikan.
- Penggandaan latihan bagi industri ternakan.
- Pengawalan import dan eksport ternakan dan hasil ternakan.
- Pemeriksaan daging, susu, telur dan pengawalan tempat penyembelihan
- Pengembangan pengeluaran dan kesihatan ternakan.

Carta Organisasi

STATUS INDUSTRI TERNAKAN

Industri ternakan di negeri Sabah memainkan peranan penting dalam meningkatkan pengeluaran hasil pertanian negeri dan seterusnya menyumbang kepada ekonomi negara. Sub-sektor ternakan bukan ruminan khasnya ayam pedaging dan ayam penelur merupakan penyumbang tertinggi dalam pengeluaran hasil ternakan di negeri ini diikuti oleh sub-sektor ternakan ruminan. Jadual 1 menunjukkan anggaran populasi ternakan negeri Sabah bagi tahun 2006.

Jadual 1 : Anggaran Populasi Ternakan 2006

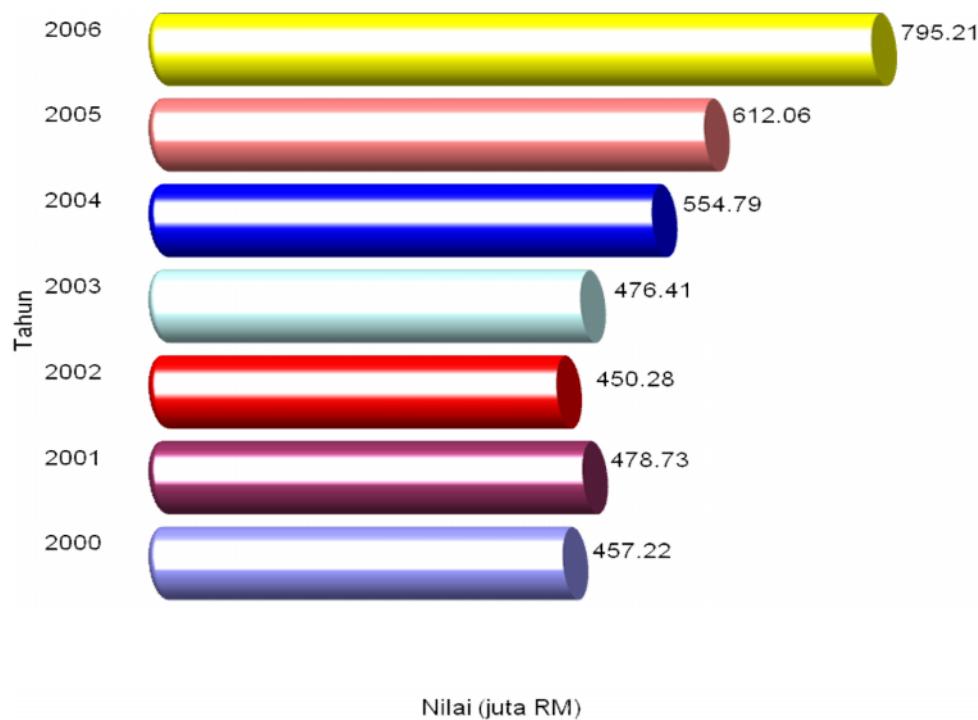
Spesis	Bilangan (ekor)
Lembu pedaging	76,749
Lembu tenusu	7,958
Kerbau	40,929
Kambing	44,410
Bebiri	1,950
Babi spp*	91,091
Unggas, ayam pedaging spp*	2,766,093
Unggas, ayam penelur spp*	1,758,461
Unggas, itik pedaging spp*	31,250
Unggas, itik penelur spp*	24,650

Berpandukan kepada populasi ternakan dan penyembelihan sepanjang tahun yang sama, nilai hasil ternakan adalah dianggarkan berjumlah RM795.21 juta iaitu peningkatan sebanyak 29.92% berbanding tahun sebelumnya. Secara keseluruhan prestasi industri ternakan pada tahun 2006 adalah cukup memberansangkan berbanding tahun 2005. Peratusan ini dijangka akan terus meningkat seiring dengan pemuliharan ekonomi negara sepenuhnya. Jadual 2 menunjukkan anggaran hasil ternakan negeri Sabah bagi tahun 2006.

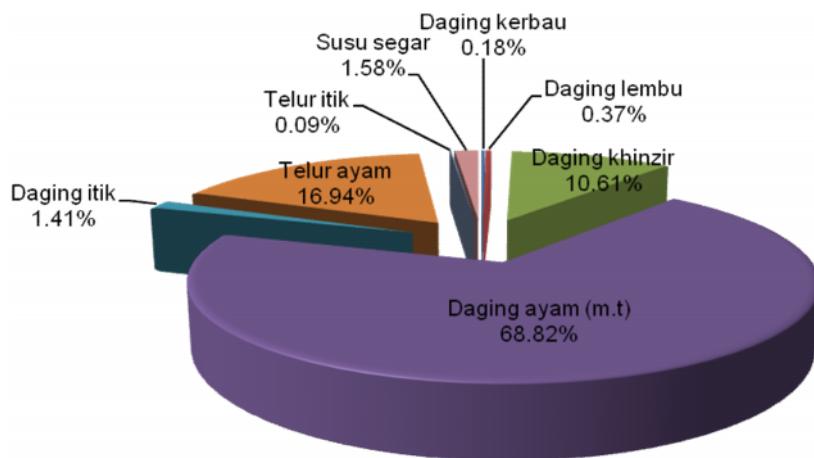
Jadual 2.: Anggaran Hasil Ternakan 2006

Jenis hasil ternakan	Pengeluaran	Purata harga runcit (RM)	Nilai (juta RM)
Daging kerbau (m.t)	58.20	15	0.87
Daging lembu tempatan (m.t)	192.10	15	2.88
Daging khinzir (m.t)	6,258.68	13.5	84.49
Daging ayam (m.t)	73,024.86	7.5	547.69
Daging itik (m.t)	937.50	12	11.25
Telur ayam (juta biji)	449.29	0.3	134.79
Telur itik (juta biji)	0.98	0.7	0.69
Susu segar (juta liter)	8.37	1.5	12.56
Jumlah			795.21

Carta 1 : Nilai Pengeluaran Hasil Ternakan Negeri Sabah 2000 - 2006

Carta 2 : Pebandingan Pelbagai Jenis Hasil Ternakan Negeri Sabah – 2006

Pengeluaran ayam dan babi di negeri Sabah telah mencapai tahap saradiri. Pada tahun ini, negeri Sabah telah mengeksport ternakan hidup, hasil ternakan ayam/itik dan babi yang berjumlah lebih kurang RM6.19 juta ke Wilayah Persekutuan Labuan, Sarawak, Selangor Darul Ehsan dan negara Brunei Darussalam import.

Sektor tenusu juga telah mula menampakkan potensinya dalam industri ternakan walaupun masih pada tahap pembangunan. Hasil tenusu telah mula dieksport ke Wilayah Persekutuan Labuan, Sarawak dan negara Brunei Darussalam yang berjumlah 377.55 tan metrik dengan nilai sebanyak RM2.14 juta.

Kepesatan arus pembangunan terutamanya penerokaan kawasan perindustrian dan pembangunan kawasan perbandaran banyak mempengaruhi industri ternakan di negeri ini. Sesetengah kawasan penternakan menjadi semakin sempit dan ada pula yang tidak sesuai lagi untuk dijadikan kawasan perternakan/perladangan ternakan. Oleh yang demikian sistem penternakan perlu diubah sejajar dengan perubahan yang berlaku akibat pembangunan.

Bagi menampung permintaan yang tinggi, sistem penternakan akan berubah corak kepada penternakan secara intensif, komersial dan berteknologi tinggi. Penggunaan tanah juga akan dimaksimumkan dengan mempelbagai dan mengintegrasikan perusahaan ternakan dengan pertanian. Sementara itu lebihan penggunaan tempatan bagi sektor ayam dan babi dieksport ke luar Negara. Manakala keperluan daging lembu/kerbau bagi memenuhi bekalan tempatan terpaksa dimport dari luar negara.

Industri ternakan di negeri Sabah juga akan diperkembangkan dari yang berbentuk perladangan dan pengeluaran hasil kepada industri pemprosesan dan hiliran.

Infrastruktur dan polisi perindustrian yang baik menjadi galakan serta dorongan kepada para usahawan menceburkan diri dalam bidang perindustrian berdasarkan hasilan ternakan. Dengan adanya ruang pasaran serta permintaan yang tinggi kepada hasilan ternakan akan mendorong dalam perkembangan industri ini.

PRESTASI INDUSTRI TERNAKAN

Lembu Pedaging/Kerbau

Pada tahun 2006, pengeluaran daging tempatan ke atas keperluan hanya sebanyak 0.55% iaitu 292.7 metrik tan yang bernilai RM4.39 juta. Bagi memenuhi permintaan bekalan daging tempatan yang tinggi, negeri Sabah terpaksa mengimport daging dingin dan beku dari luar negara seperti Australia, India dan New Zealand sebagai alternatif untuk menampung permintaan tersebut. Kadar kelahiran yang lambat dan penyembelihan yang tinggi merupakan faktor penghambat kepada pertambahan bilangan ternakan negeri ini. Keadaan ini juga mempengaruhi usaha jabatan dalam mengeluarkan anak-anak lembu/kerbau jantan untuk digemukkan.

Walaubagaimanapun pihak jabatan telahpun mengambil pendekatan secara proatif dalam usaha membangunkan industri ruminan di negeri ini. Kawasan-kawasan penternakan/peladangan yang mempunyai potensi yang tinggi akan diberi keutamaan dalam menyalurkan bantuan teknikal dan kepakaran. Sistem penternakan secara integrasi akan dipertingkatkan lagi kerana sistem ini telah mula menunjukkan pencapaian yang positif dimana penternak di kawasan penternakan/perladangan mendapat banyak manfaat melalui kaedah ini.

Ayam/Itik

populasi semasa melebihi 50,000 ekor. Kebanyakan ladang-ladang ayam ini terletak di sebelah pantai barat dan pantai timur negeri Sabah yang mana arah alirannya adalah menuju kepada penternakan komersial yang lebih tersusun dan moden. Dengan ini, Sabah bukan saja mampu menampung semua permintaan tempatannya malah telah mengeksport ke Wilayah Persekutuan Labuan, Sarawak, Selangor dan juga Brunei Darussalam.

Selain daging ayam terdapat juga permintaan untuk daging itik. Pada tahun ini pengeluaran daging itik dianggarkan sebanyak 937.50 tan metrik yang bernilai RM11.25 juta. Terdapat 17 buah ladang itik di negeri Sabah dan kebanyakannya berada di daerah Sandakan dan Tawau.

Negeri Sabah juga mengeluarkan telur ayam dan telur itik. Pada tahun 2006 pengeluaran telur ayam ialah sebanyak 449.29 juta biji dengan nilai sebanyak RM134.79 juta yang dihasilkan oleh 28 buah ladang di mana kebanyakannya terletak di pantai barat Sabah.

Manakala pengeluaran telur itik negeri Sabah ialah sebanyak 0.98 juta biji di mana kebanyakannya telur itik telah dijadikan telur masin bagi menampung keperluan pasaran tempatan. Nilai yang dijana oleh industri ini adalah sebanyak RM0.69 juta. Pengeluaran telur itik telah disumbangkan oleh 13 buah ladang itik yang terdapat pantai barat dan daerah Sandakan.

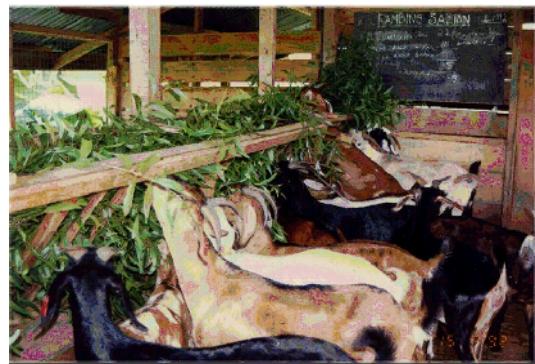
Babi

Pada tahun 2006 negeri Sabah mempunyai 90 buah ladang babi dengan populasi semasa sebanyak 120,00 ekor. Penternakan babi menyumbang sebanyak 10.61% ke atas hasil pengeluaran ternakan dalam negeri ini iaitu sebanyak 6,256.36 tan metrik dengan anggaran nilai berjumlah RM84.46. juta. Penghasilan daging babi akan dimajukan ke tahap komersial terutamanya untuk memenuhi permintaan setempat.

Bagi mengelak pencemaran alam dan masalah sosial, kawasan penternakan babi di negeri ini akan diubahsuai dan dibangunkan menjadi kawasan penternakan babi berpusat dan lebih mesra alam.

Kambing dan Bebiri

Permintaan ke atas daging kambing di negeri Sabah dipenuhi dengan bekalan daging bebiri yang diimport dari luar negara. Ini adalah bekalan tempatan tidak cukup untuk menampung permintaan yang tinggi terhadap daging kambing. Pengeluaran daging kambing dijangka akan ditingkatkan dan diperluaskan lagi. Penternakan kecil-kecilan akan dinaiktaraf ke tahap yang komersial melalui penternakan bersepadau dengan aktiviti ternakan yang sedia ada.

Lembu Tenusu

Walaupun kawasan ragutan semakin berkurangan namun penternakan lembu tenusu di negeri ini dijangka akan terus berkembang sehingga ke dekad yang akan datang. Ini adalah kerana ternakan ini boleh diternak secara lebih intensif. Pulangan yang baik pula akan terus mengekalkan minat para pengusaha untuk giat di dalam bidang ini.

Pada tahun ini sebanyak 8,369,645 liter susu telah dihasilkan di mana 7,164.214 liter susu telah disumbangkan oleh penternak, 295,431 liter oleh dua ladang kepunyaan jabatan dan selebihnya yang berjumlah 910,000 liter dihasilkan oleh Desa Cattle Sdn. Bhd. Keluaran susu mentah dan susu pasteur negeri setakat ini belum mencukupi untuk menampung permintaan yang tinggi. Ruang pasaran yang ditawarkan menjanjikan perkembangan industri ini di masa hadapan.

Jadual 3 : Pengeluaran Susu Segar Negeri Sabah 2006

Ladang	2005 (liter)	2006 (liter)	Catatan
SPT Sebrang Keningau	169,389.68	149,542	Turun
SPT Tawau	126,878.83	145,889	Turun
Desa Cattle Sdn Bhd	852,180.60	910,000	Naik
Projek Lembu Tenusu	6,334,354.16	7,164.214	Naik
Jumlah (liter)	7,482,803.27	8,369,645	Naik

Rusa

Penternakan rusa sebenarnya berpotensi besar sebagai pengeluar daging eksotik (venison) yang bernilai tinggi, disamping tanduk (velvet) dan kulit rusa pula boleh diproses untuk dijadikan hasil sampingan. Di negeri Sabah terdapat pelbagai jenis rusa yang diternak secara komersial dan besar-besaran. Manakala kawasan perladangan rusa pula dijadikan kawasan perlancungan yang berkONSEPkan pertanian (agrotourism). Keupayaannya untuk dipersatukan dalam agro-pelancongan juga akan diperluaskan.

Pemprosesan dan Industri Hiliran

Pemprosesan hasilan ternakan dan industri hiliran di negeri Sabah mempunyai potensi besar untuk dimajukan. Ini adalah kerana pasaran dan permintaan ke atas produk ternakan adalah tinggi. Manakala bahan-bahan mentah pula boleh diimport dari luar negara ataupun menggunakan bahan sampingan yang diperolehi dari sumber tempatan.

PENTADBIRAN DAN KEWANGAN

Prestasi Kewangan

Pada tahun 2006 jabatan telah menerima peruntukan sebanyak RM 82,900,010 dari sumber persekutuan dan negeri untuk mengurus dan pembangunan bagi tahun 2006 seperti yang ditunjukkan dalam Jadual 4 dan 5.

Dalam tempoh perbelanjawan tahun 2006, sebanyak RM71,454,847 telah dibelanjakan untuk menampung perbelanjaan pembangunan iaitu sebanyak 86.19% dan manakala 92.64% telah dibelanjakan untuk mengurus yang berjumlah sebanyak RM30,365,339.35. Jadual 6 menunjukkan prestasi kewangan jabatan bagi tahun 2006.

Jadual 4 : Prestasi Kewangan Jabatan (Peruntukan Negeri) 2006

Butiran Vot	Peruntukan Asal	Perbelanjaan Dirancang	Perbelanjaan Sebenar	% Perbelanjaan
Pusat Pembaryakan Ternakan	620,000.00	620,000.00	604,703.00	97.53%
Makmal Diagnostic Veterinar	220,000.00	220,000.00	207,827.06	94.47%
Stesen Kuarantin Haiwan	280,000.00	280,000.00	273,476.00	97.67%
Stesen Pembiakan Ternakan Sebrang	500,000.00	500,000.00	489,421.00	97.88%
Stesen Pembiakan Ternakan Tawau	340,000.00	340,000.00	317,165.00	93.28%
Kereta-Kereta & Perahu-Perahu	40,000.00	40,000.00	38,771.00	96.93%
Pembakian Padang Ragut	600,000.00	600,000.00	589,543.00	98.26%
Bangunan-Bangunan	40,000.00	40,000.00	36,225.00	90.56%
Projek Pembangunan Ayam/Iistik	120,000.00	120,000.00	108,104.00	90.09%
Projek Ternakan Pekebun Kecil	340,000.00	340,000.00	326,374.00	95.99%
Pusat Penyelidikan Ternakan	100,000.00	100,000.00	99,664.12	99.66%
Projek Lembu Tenusu	2,000,000.00	2,000,000.00	1,966,475.00	98.32%
Pusat Pembiakan Kambing	269,990.00	269,990.00	258,430.00	95.72%
Projek Pembangunan Iistik	160,000.00	160,000.00	149,676.00	93.55%
Projek Kerbau Telupid	200,000.00	200,000.00	198,221.13	99.11%
Projek Kemajuan Payau	200,000.00	200,000.00	186,579.00	93.29%
Pusat Latihan Menternak	280,000.00	280,000.00	271,955.00	97.13%
Projek Pembangunan Teknologi Maklumat	200,000.00	200,000.00	197,547.00	98.77%
Skim Bantuan Kerbau	250,000.00	250,000.00	237,160.43	94.86%
Skim Pawah Kambing	300,000.00	300,000.00	279,796.05	93.27%
Pengeluaran Makanan Ternakan	400,000.00	400,000.00	398,607.27	99.65%
Pusat Menternak Lembu Dara	300,000.00	300,000.00	297,277.49	99.09%
Kemudahan Perkhidmatan Pengembangan Ternakan	250,000.00	250,000.00	235,096.88	94.04%
Projek Pembangunan Arnab	40,000.00	40,000.00	39,791.37	99.48%
Pusat Bioteknologi	300,000.00	300,000.00	299,522.00	99.84%
Pusat Pembiakan Ayam Kampung	115,000.00	115,000.00	99,257.00	86.31%
Rumah Penyembelihan & Kesihatan Awam Veterinar	600,000.00	600,000.00	563,829.00	93.97%
Kemudahan Perkhidmatan Pengembangan Ternakan	10.00	10.00	0.00	0.00%
Program Agro-Pelancongan Haiwan Sabah	200,000.00	200,000.00	175,740.00	87.87%
Program Pengeluaran Baka Lembu Tenusu	500,000.00	500,000.00	467,399.00	93.48%
Projek Kawasan Penteranagan Babi	10.00	10.00	0.00	0.00%
Kilang Makanan Ternakan Ruminan Kalumpang	100,000.00	100,000.00	97,064.00	97.06%
Projek Integrasi Ternakan PINTAR	335,000.00	335,000.00	332,664.67	99.30%
Program Promosi Dagangan Industri Ternakan	100,000.00	100,000.00	98,485.00	98.49%
Skim Pembangunan Ternakan Nabawan-TKPM	300,000.00	300,000.00	219,024.00	73.01%
Pusat Peningkatan Baka Kambing Kunak	300,000.00	300,000.00	244,181.00	81.39%
Pusat Peningkatan Baka Lembu Pedaging, Pulau Sebatik	300,000.00	300,000.00	231,645.00	77.22%
Program Kawalan, Pencegahan dan Pembasmian Penyakit Haiwan	250,000.00	250,000.00	249,924.00	99.97%
Projek Peningkatan Perkhidmatan Klinik Veterinar	100,000.00	100,000.00	97,777.00	97.78%
Program Peningkatan Kualiti Hasil Keluaran Ladang Ternakan	50,000.00	50,000.00	45,578.00	91.16%
Jumlah Keseluruhan	11,600,010.00	11,600,010.00	11,029,975.47	95.09%

Jadual 5 : Prestasi Kewangan Jabatan (Peruntukan Persekutuan) 2006

Butiran Vot	Peruntukan Asal	Perbelanjaan Dirancang	Perbelanjaan Sebenar	% Perbelanjaan
Pusat Penyelidikan & Pembiakan Kerbau	3,000,000.00	3,000,000.00	2,107,745.00	70.26%
Projek Rumah Penyembelihan & Kesihatan Awam	5,000,000.00	9,000,000.00	7,741,994.00	86.02%
Projek Lembu Pedaging	10,000,000.00	10,000,000.00	9,525,814.00	95.26%
Epidemiologi Veterinar	500,000.00	500,000.00	481,317.48	96.26%
Projek Kawasan Penteranagan Babi	10,000,000.00	6,000,000.00	9,500.00	0.16%
Projek Pengeluaran Rusa	3,500,000.00	3,500,000.00	3,292,323.00	94.07%
Pembangunan Teknologi Maklumat Veterinar	3,500,000.00	3,500,000.00	3,401,193.00	97.18%
Pembangunan Tanah Untuk DPN3	25,000,000.00	25,000,000.00	23,308,429.00	93.23%
Projek Itik	2,800,000.00	2,800,000.00	2,710,342.00	96.80%
Pusat Menternak Lembu Dara	2,000,000.00	2,000,000.00	1,932,949.05	96.65%
Pusat Latihan Menternak	1,000,000.00	1,000,000.00	967,378.00	96.74%
Projek Lembu Tenusu	5,000,000.00	5,000,000.00	4,945,887.00	98.92%
Jumlah Keseluruhan	71,300,000.00	71,300,000.00	60,424,871.53	84.75%

Jadual 6 : Prestasi Kewangan Jabatan 2006

Butiran Vot	Peruntukan Asal	Perbelanjaan Dirancang	Perbelanjaan Sebenar	% Perbelanjaan
Telefon & Fax	130,000.00	130,000.00	98,923.00	76.09%
Pengangkutan & Perjalanan	510,000.00	510,000.00	466,529	91.48%
Bayaran Air	52,000.00	52,000.00	40,399.00	77.69%
Pengendalian & Penyelenggaraan Unit Arnab	14,000.00	14,000.00	13,824.00	98.74%
Pengendalian & Penyelenggaraan Pusat Pembibakan Kambing Bongawan	12,000	12,000	11,754	97.95%
Pengendalian & Penyelenggaraan Kuarantin Kandang Anjing	17,500.00	17,500.00	17,449.00	99.71%
Pengendalian & Penyelenggaraan Rancangan Pendaftaran Suntikan Kerbau	22,000.00	22,000.00	17,216.00	78.25%
Pengendalian & Penyelenggaraan Unit Burung Puyuh	15,500.00	15,500.00	15,484.00	99.90%
Pengendalian & Penyelenggaraan Unit Angsa	7,500.00	7,500.00	7,499.00	99.99%
Pengendalian & Penyelenggaraan Unit Pemeriksaan Daging	45,000.00	45,000.00	44,428.00	98.73%
Pengendalian & Penyelenggaraan Unit Audio Visual	10,000.00	10,000.00	9,940.00	99.40%
Pengendalian & Penyelenggaraan Perpustakaan	12,000.00	12,000.00	8,927.00	74.39%
Pameran & Pertunjukan	30,000.00	30,000.00	29,447.00	98.16%
Banci Ternakan	20,000.00	20,000.00	16,270.00	81.35%
Pembelian Susu Penternak	9,850,000.00	9,850,000.00	8,283,278.00	84.09%
Perkhidmatan Kawalan Keselamatan	142,000.00	142,000.00	135,220.00	95.23%
Penyewaan Mesin & Kelengkapan Pejabat	55,000.00	55,000.00	41,071.00	74.67%
Perkhidmatan Pembersihan Rumah Sembelih	200,000.00	200,000.00	190,991.00	95.50%
Penyenggaraan Komputer	65,000.00	65,000.00	60,445.00	92.99%
Perkakas, Mesin Taip & Kelengkapan Pejabat	10.00	10.00	0.00	0.00%
Pembelian & Penggantian Enjin Dalam/Sangkut, Jongkong & Perahu	10.00	10.00	0.00	0.00%
Pembelian & Penggantian Alat Hawa Dingin & Peti Sejuk	10.00	10.00	0.00	0.00%
Bantuan Musim Kemarau & Banjir, Mengantri dan Penyembelihan Yang Diwajibkan Di Dalam Menghadapi Penyakit Berjangkit	10.00	10.00	0.00	0.00%
Pembelian & Penggantian Mesin Potong Rumput	10.00	10.00	0.00	0.00%
Pengendalian & Penyelenggaraan Stesen	625,000.00	625,000.00	605,151.00	96.82%
Pengendalian & Penyelenggaraan Perahu Lanca Jabatan	15,000.00	15,000.00	6,033.00	40.22%
Pengendalian & Penyelenggaraan Kilang Makanan Ternakan	65,000.00	65,000.00	56,147.00	86.38%
Pengendalian & Penyelenggaraan Unit Pembibakan Ayam Itik	15,000.00	15,000.00	14,598.00	97.32%
Pengendalian & Penyelenggaraan Unit Pembibakan Khinzir	10	10	0	0.00%
Pencetakan & Alat Tulis	105,000.00	105,000.00	95,350.00	90.81%
Kelengkapan & Barang-Barang	48,000.00	48,000.00	41,333.00	86.11%
Perbelanjaan Pentadbiran	245,500.00	245,500.00	234,230.00	95.41%
Pelajaran Haiwan	96,000.00	96,000.00	80,815.00	84.18%
Ubat-Ubat & Perkakas-Perkakas	550,000.00	550,000.00	494,768.00	89.96%
Elektrik	180,000.00	180,000.00	108,732.00	60.41%
Bahan-Bahan Makanan	750,000.00	750,000.00	747,655.00	99.69%
Elaun Kilometer	10	10	0	0.00%
Buruh	2,200,000.00	2,200,000.00	2,087,171.00	94.87%
Penyelsggaraan Bangunan Sementara	975,000.00	975,000.00	969,155.00	99.40%
Pengendalian & Penyelenggaraan Loji, Kenderaan & Perkakas	1,020,000.00	1,020,000.00	897,135.00	87.95%
Gaji-Gaji	17,000,000.00	14,680,000.00	14,417,972.35	98.22%
Jumlah Keseluruhan	35,099,070.00	32,779,070.00	30,365,339.35	92.64%

Perjawatan

Sebanyak 41 kategori gred jawatan dalam senarai Anggaran Perjawatan yang diperuntukan kepada Jabatan Perkhidmatan Haiwan dan Perusahaan Ternak Sabah. Dalam proses penggredan perjawatan di bawah SSM Jabatan Perkhidmatan Haiwan dan Perusahaan Ternak Sabah, beberapa jawatan telah diluluskan mengikut Waran Perjawatan Bil. 35 Tahun 2004 seperti berikut:-

Jadual 7 : Perjawatan Mengikut Gred 2006

Jawatan	Gred	Tetap	Sementara	Jumlah Jawatan
Pengarah	G/Q54	1		1
Pegawai Veterinar	G52	1		1
Pegawai Penyelidik	Q48	2		2
Pegawai Veterinar	G48	2		2
Pegawai Veterinar	G44	4		4
Pegawai Tadbir	N44	1		1
Pegawai Penyelidik	Q41	12		12
Pegawai Veterinar	G41	19		19
Akauntan	W41	1		1
Penolong Pegawai Veterinar	G32	5		5
Penolong Pegawai Veterinar	G27	29	4	33
Penolong Pegawai Tadbir	N27	1		1
Penolong Akauntan	W27	1		1
Penolong Pegawai Perpustakaan	S27	1		1
Pembantu Veterinar	G22	12	1	13
Pembantu Tadbir	N22	4		4
Pembantu Tadbir (Kesetiausahaan)	N22	1		1
Pembantu Veterinar	G17	112	3	115
Pembantu Tadbir	N17	73	1	74
Pembantu Tadbir (Kesetiausahaan)	N17	1		1
Penerbitan	N17	1		1
Pembantu Makmal	C17	1		1
Pembantu Veterinar Rendah (<i>Jumud</i>)	G14	4		4
Pembantu Tadbir Rendah (Jurutaip)	N14	1		1
Pembantu Tadbir Rendah (Operator Telefon)	N11	1		1
Penyelenggara Stor Rendah (<i>Jumud</i>)	N11	13		13
Pembantu Tadbir Rendah (Jurutaip)	N11	6		6
Pembantu Veterinar Rendah	G11	64		64
Pembantu Makmal Rendah (<i>Jumud</i>)	C11	4		4
Pelukis Pelan Rendah (<i>Jumud</i>)	J11	2		2
Attendan Haiwan	G01	4		4
Pembantu Am Rendah	N01	131		131
Kelasi/Jurumudi	A01	11		11
Tukang K2 (Mekanik)	R22	3		3
Tukang K2 (Jurugegas)	R22	2		2
Tukang K2 (Mekanik)	R11	34		34
Tukang K2 (Elektrik)	R11	2		2
Tukang K2 (Tukang Kimpal)	R11	2		2
Tukang K3 (Kayu)	R09	6		6
Tukang Pam	R03	1		1
Pemandu Kenderaan Bermotor	R03	83		83
Pekerja Rendah Awam	R01	106		106
Jaga	R01	8		8
Pengawal Keselamatan	KP10	1		1
JUMLAH		774	9	783

Pertukaran

Pada tahun ini beberapa pertukaran yang melibatkan beberapa kategori jawatan dilakukan. Ini adalah untuk menampung keperluan dan desakan perkhidmatan terutama di ladang-ladang/daerah-daerah dan mengantikan untuk mengantikan kakitangan yang bersara dari jabatan.

PEMBANGUNAN SUMBER MANUSIA

Latihan dan Kursus

Aset penting bagi sebuah jabatan atau organisasi ialah tenaga kerja yang mahir. Ia merupakan penggerak utama dalam pembangunan sektor penternakan di negeri Sabah agar iaanya maju dan bercorak kompetitif. Dalam menyediakan golongan tenaga mahir dan terlatih, tanggungjawab ini telah diberikan kepada Pusat Pengurusan Veterinar Tuaran. Pusat ini berfungsi untuk merancang, menyelaras dan mengatur aktiviti serta pendidikan yang bertujuan meningkatkan kepakaran kakitangan agar iaanya relevan dengan masa dan dapat menyampai dan menyalur ilmu pengetahuan serta kemahiran kepada pengusaha ternakan dan kumpulan sasar jabatan yang lain. Disamping itu, modul latihan yang bersesuaian juga direka untuk memberi pendidikan kepada para penternak serta peserta dari agensi-agensi lain.

Seramai 354 orang kakitangan telah berjaya menjalani pelbagai jenis latihan berkenaan bidang tugas masing-masing. Sementara itu, 389 orang penternak telah menghadiri pelbagai kursus pengurusan ternakan dalam tempoh setahun ini.

Jadual 8 : Latihan dan Kursus Anjuran Jabatan 2006

Nama Kursus	Kakitangan	Penternak
1. Kemajuan Kakitangan Jabatan		
Pengenalan Kepada Lotus Word Pro	15	0
Pengenalan Kepada SISVOT	28	0
Pengurusan Klinik Veterinar	20	0
Ekonomi Pengeluaran Ternakan	33	0
Perubatan Dan Rawatan Ternakan	27	0
Basic HCCP and GMP In Abattoir Management	21	0
Bedad Siasat Ternakan	27	0
Makanan dan Permakanan Ternakan	16	0
Pembiakan Ternakan	26	0
Pengurusan Rekod	40	0
Pengenalan Kepada Open Office.Org Writer	12	0
Lotus 1-2-3 dan Lotus Approach	15	0
Penilaian Impak Program dan Projek Pembangunan	23	0
Pengendalian dan Penyelenggaraan Traktor	19	0
Bengkel/Konvensyen/Taklimat		
Sesi Bimbingan Pembangunan Sumber Manusia	32	0
2. Penternak/Usahawan		
Asas Penternakan Lembu Pedaging	0	26
Penjagaan Kesihatan Ternakan	0	28
Asas Penternakan Itik	0	40
Pemprosesan Keropok Lekor	0	29
Motivasi dan Perakaunan (Projek Kelompok)	0	44
Asas Penternakan Kambing I	0	39
Asas Penternakan Kambing II	0	49
Permanian Beradas	0	15
Pembangunan Penternak/Skim Bantuan Jabatan		
Asas Projek Integrasi Ternakan Ruminan (PINTAR)	0	11
Asas Pengurusan Lembu Tenusu	0	45
Asas Penternakan Lembu Pedaging	0	12
Asas Penternakan kambing	0	22
Asas Penternakan Kerbau	0	9
Asas Pengurusan Rusa	0	20
Jumlah	354	389

PEMBANGUNAN PENTERNAKAN

Ladang-Ladang Jabatan

Tujuan utama ladang-ladang ternakan jabatan diwujudkan adalah untuk membiak baka induk ternakan yang berkualiti bagi membekal baka ternakan kepada para penternak. Selain daripada itu, ianya memberi latihan kepada kakitangan jabatan dan juga penternak. Prestasi ladang-ladang JPHPT Sabah adalah seperti yang tercatat di dalam jadual-jadual berikut :-

Jadual 9 : Prestasi Ladang Ruminan Besar Jabatan 2006

Ladang	Jantan	Betina	Anak	Kelahiran	Kematian	Jualan	Agihan	Pungutan Hasil (RM)
HRC Kalumpang	27	178	63	40	20	63	6	103,454.50
SPT Batu 16, Tawau (Pedaging)	81	303	81	78	65	70	2	91,684.00
SPT Batu 16, Tawau (Tenusu)	39	140	79	76	47	30	177	42,828.00
PPT Wario II, Entilibon	20	177	26	38	38	17	0	19,281.50
PPT Timbang Menggaris	40	130	25	45	23	41	1	39,839.00
PPT Wario I	31	197	75	60	13	36	5	55,884.00
Projek Kerbau Telupid	16	355	120	73	41	24	6	45,636.50
SPT Sebrang (Lembu Tenusu)	48	192	138	123	54	139	2	110,332.30
SPT Sebrang (Lembu Pedaging)	21	68	19	27	7	35	2	239,037.00

Jadual 10 : Prestasi Ladang Ruminan Kecil Jabatan 2006

Ladang	Jantan	Betina	Anak	Kelahiran	Kematian	Jualan	Agihan	Pungutan Hasil (RM)
PPK Purutan, Tambunan	40	267	87	165	148	88	11	17,915.00
PPK Entilibon, Telupid	53	108	23	93	94	13	0	3,013.50
SPK Bongawan	20	189	67	148	146	176	0	27,703.00
SPK Lahad Datu	40	174	44	40	60	40	0	6,186.00
PPB Ranau	87	167	99	100	57	69	0	10,745.00

Disamping itu jabatan juga terlibat dalam penghasilan makanan ternakan untuk menampung keperluan makanan ternakan di ladang-ladang jabatan. Sepanjang tahun ini Kilang Makanan Ternakan jabatan telah menghasilkan 17,088 beg pelbagai jenis makanan ternakan yang berjumlah 854.4 tan metrik untuk diedarkan ke ladang-ladang Jabatan di seluruh Sabah.

Jadual 11 : Pengeluaran Pelbagai Makanan Ternakan Jabatan 2006

Jenis Makanan Ternakan	Bilangan (karong)	Berat (tan)
Lembu Tenusu (Dairy Supplement)	3,825	191.25
Lembu Pedaging (Cattle Supplement)	6,596	329.8
Lembu New Zealand	104	5.2
Anak Lembu (Calf Starter)	87	4.35
Heifer mardi	289	14.45
Kambing Pembesar (Goat Supplement)	2,902	145.1
Kambing Pembesar (Goat Supplement II)	1,092	54.6
Itik Pembiak (Duck Breeder)	1,403	70.15
Itik Penelur (Duck Layer)	183	9.15
Angsa Pembesar (Geese Grower)	75	3.75
Angsa Pembiak (Geese Breeder)	201	10.05
Turki Pembesar (Turkey Grower)	82	4.1
Turki Pembiak (Turkey Breeder)	102	5.1
Ayam Pembesar (Poultry Grower)	65	3.25
Ayam Pembiak (Poultry Breeder)	82	4.1
Jumlah	17,088	854.4

PERKHIDMATAN VETERINAR

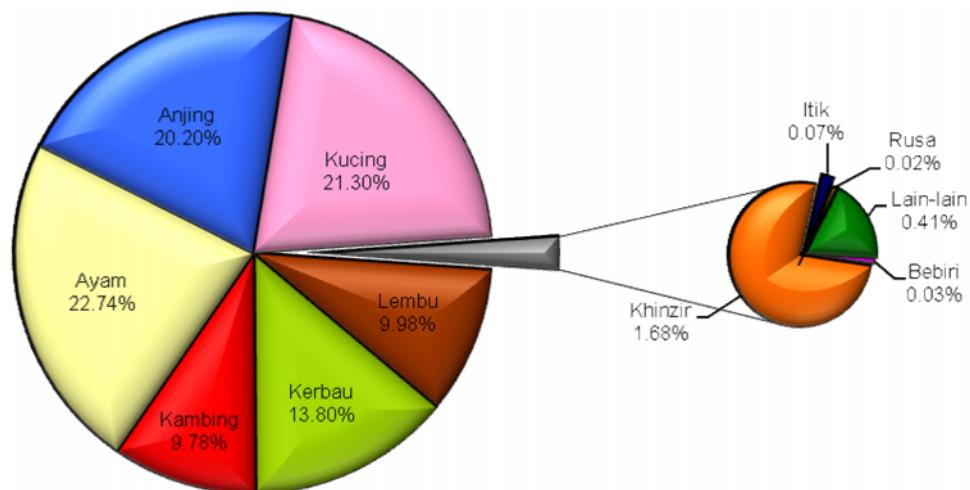
Rawatan Ternakan

Perkhidmatan rawatan ternakan secara klinikal dan ambulatori disediakan di seluruh negeri Sabah. Tumpuan perawatan adalah ke atas haiwan ternakan yang bernilai ekonomi kepada penternak seperti lembu, kerbau dan kambing. Manakala haiwan kesayangan seperti kucing, anjing dan sebagainya dirawat di Klinik Haiwan Kesayangan. Untuk ternakan seperti ayam, itik dan babi pula perkhidmatan kesihatan dikendalikan oleh pihak ladang sendiri di mana masing-masing mempunyai perkhidmatan doktor veterinar swasta. Jadual 12 menunjukkan jumlah perkhidmatan rawatan haiwan dan ternakan berdasarkan spesies.

Jadual 12 : Jumlah Rawatan Berdasarkan Spesies

Spesies	Kes	Bil. Haiwan
Lembu	1,380	4,730
Kerbau	1,908	4,112
Kambing	1,352	6,727
Bebiri	4	7
Khinzir	233	1,252
Ayam	3,145	152,197
Itik	9	677
Anjing	2,793	6,831
Kucing	2,945	3,730
Rusa	3	23
Lain-lain	57	127

Carta 3 : Jumlah kes rawatan berdasarkan spesies

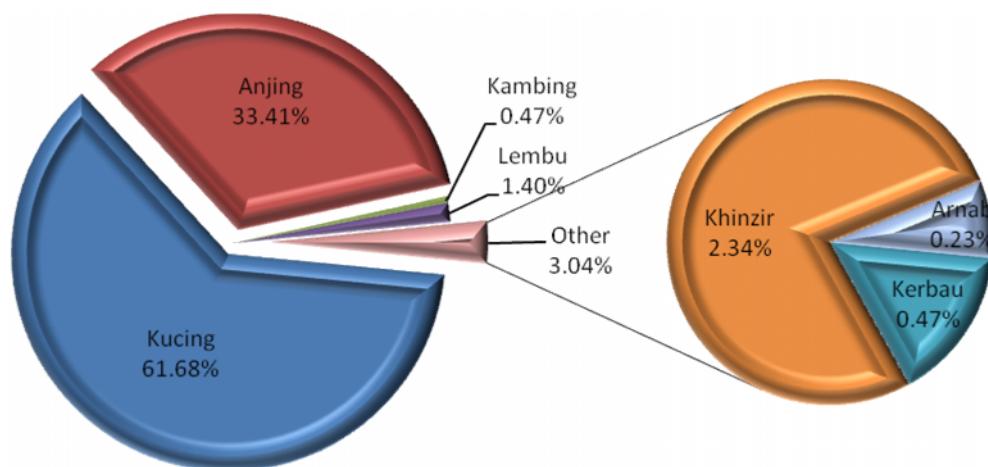
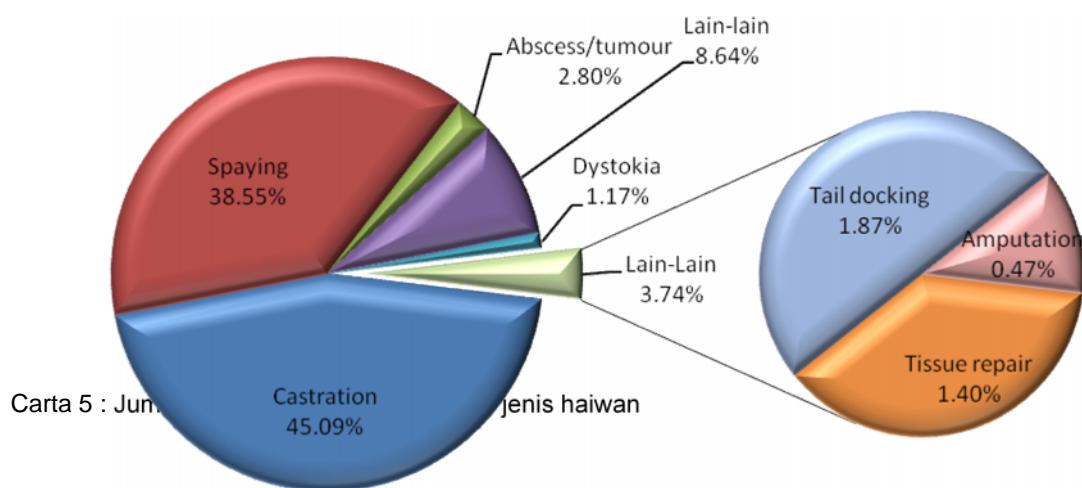

Berdasarkan kepada Carta 3 secara keseluruhannya peratusan kes rawatan ke atas ternakan adalah 58.10%. Daripada jumlah ini 33.6% adalah ternakan ruminan, 22.81%, ternakan ayam/itik, 1.68% ternakan babi manakala haiwan kesayangan dan haiwan-haiwan yang lain menerima rawatan masing-masing sebanyak 41.49% dan 0.41%.

Perkhidmatan Pembedahan

Pada amnya perkhidmatan pembedahan lebih banyak tertumpu kepada haiwan kesayangan iaitu sebanyak 98.09% berbanding ternakan ruminan yang hanya sebanyak 4.91% sahaja. Carta 3 dan 4 menunjukkan jumlah pembedahan berdasarkan jenis pembedahan dan haiwan yang dibedah.

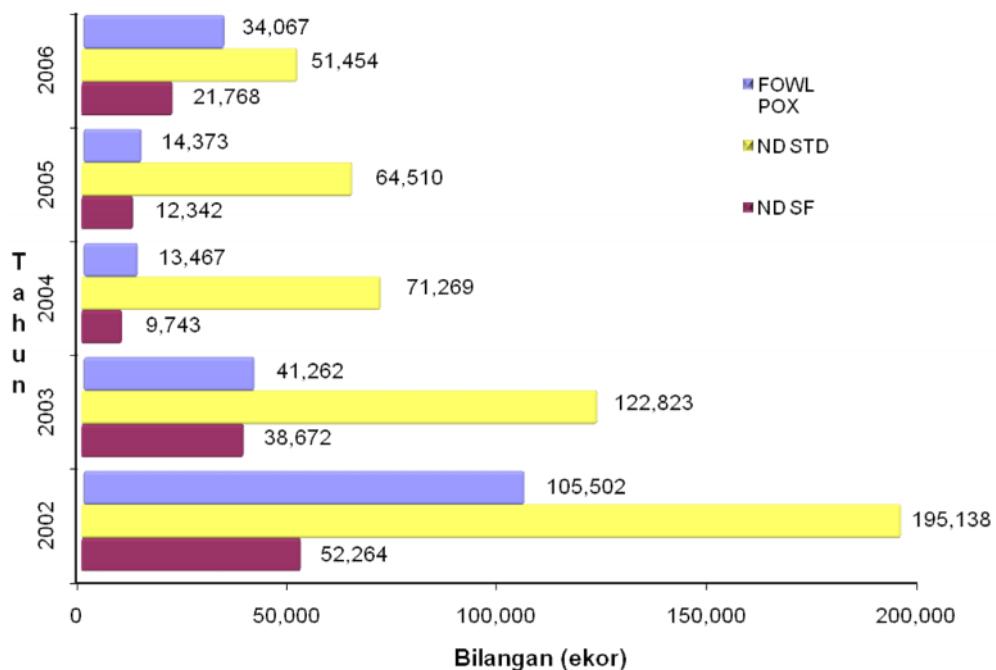
Carta 4 : Jumlah pembedahan berdasarkan jenis pembedahan

Kawalan Penyakit

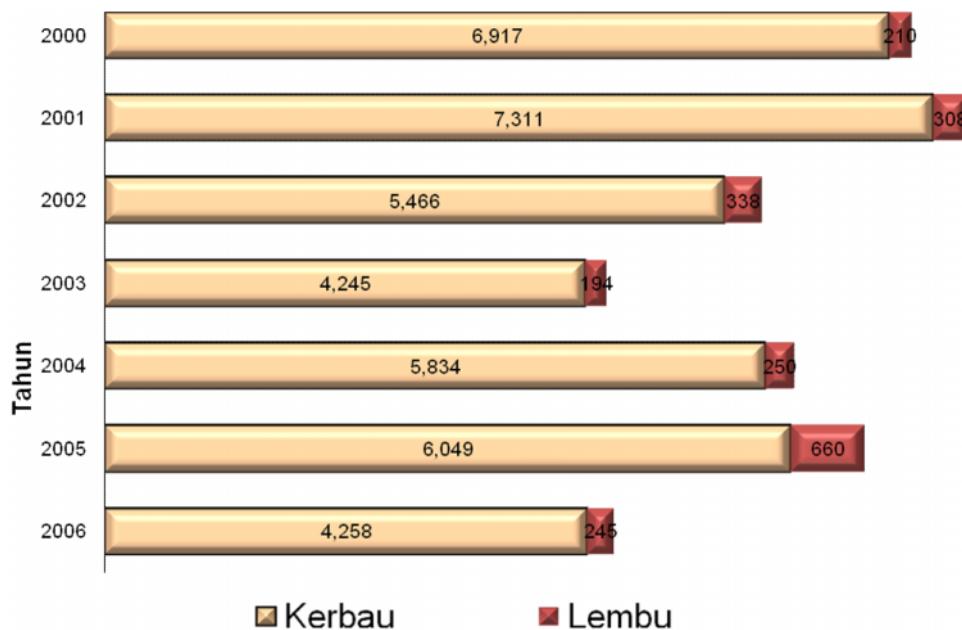
Perkhidmatan suntikan pencegah penyakit adalah aktiviti utama jabatan. Suntikan pencegahan Ranikhet F dan S (seperti dalam carta di bawah) tidak menggambarkan situasi sebenar oleh sebab perkhidmatan ini telah disediakan oleh pengamal swasta dan juga penternak sendiri khasnya penternak komersial.

Carta 6 : Pemberian pemvaksinan ND dan Fowl Pox kepada ayam

Suntikan H.S telah dijalankan bagi mencegah berlakunya wabak penyakit secara *sporadik* terutamanya menjelang musim tengkujuh. Ternakan yang diternak secara lepas bebas telah menghalang kelincinan usaha kempen suntikan. Sementara itu kerjasama para penternak pula tidak memberangsangkan. Walaubagaimanapun wabak penyakit ini tidak mencapai tahap yang membimbangkan dan situasi adalah terkawal. Carta 7 menunjukkan jumlah pemvaksinan yang dilakukan oleh pihak jabatan kepada ternakan lembu dan kerbau.

Carta 7 : Pemberian pemvaksinan kepada ternakan lembu dan kerbau.

Kesihatan Awam Veterinar Dan Penguatkuasaan

Organisasi

Kesihatan Awam Veterinar Dan Penguatkuasaan mempunyai dua unit di bawahnya, iaitu Unit Kawalan Kualiti Produk (UKKP) dan Unit Penguatkuasaan Veterinar (UPV).

Unit Kawalan Kualiti Produk mempunyai dua program utama, iaitu:

- Pembangunan dan Pengurusan Pusat Penyembelihan, dan
- Kawalan Kualiti dan Keselamatan Produk.

Unit Penguatkuasaan Veterinar mempunyai dua program utama iaitu:

- Pembangunan dan Pengurusan Kuarantin, dan
- Penguatkuasaan, Kajian dan Pindaan Undang-Undang.

Skop Tanggungjawab

Dalam melaksanakan program dan aktiviti yang telah ditetapkan, Penolong Pengarah KPA dan Pegawai Pengguna Veterinar Daerah (PPVD) berperanan sebagai ketua bagi setiap unit program di peringkat KPA/daerah, kecuali bagi kawasan Dewan Bandaraya Kota Kinabalu, dimana unit-unit bertanggungjawab langsung kepada Bahagia Awam Veterinar dan Penguatkuasaan Ibu Pejabat Perkhidmatan Haiwan dan Perusahaan Ternak Kota Kinabalu.

Fungsi

- Memantau kualiti dan keselamatan produk makanan berasaskan hasil ternakan;
- Mengawalselia program jaminan kualiti loji penyembelihan, loji pemprosesan dan bilik penyimpanan hasilan haiwan;
- Menguatkuasa ordinan, enakmen, akta serta peraturan-peraturan yang berkaitan dengan bidang veterinar;
- Mengawal kemasukan haiwan dan hasilan haiwan dari luar Negara;
- Mengawalselia haiwan yang menjalani masa kuarantin.

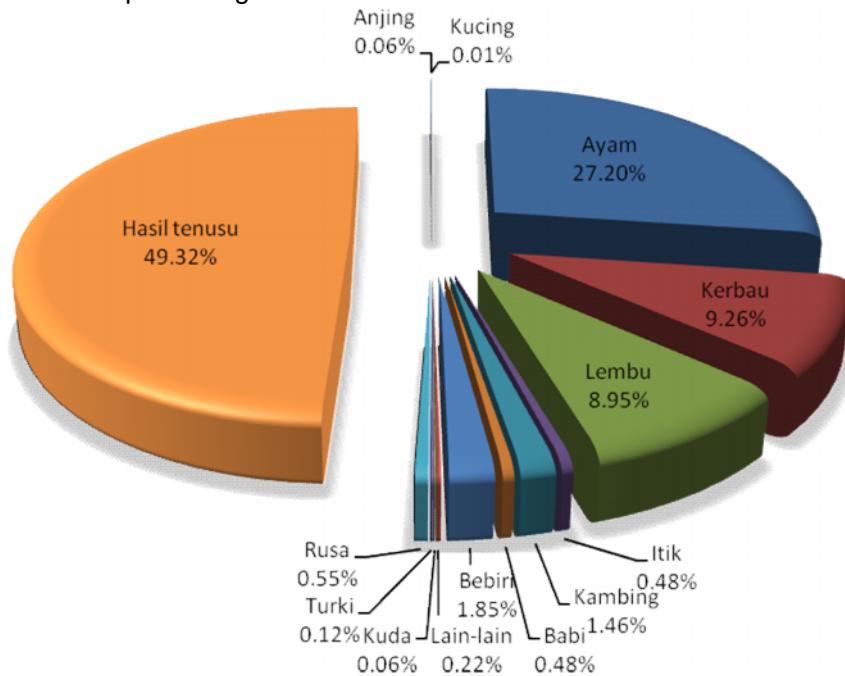
Kawalan Import dan Eksport

Perdagangan ternakan melalui pintu masuk Sabah adalah sentiasa aktif. Bilangan permit import dan eksport yang dikeluarkan sepanjang tahun berdasarkan laporan bahagian berkenaan masing-masing ialah sebanyak 5,172 dan 3,442 keping dengan nilai import berjumlah RM294.21 juta manakala nilai eksport pula adalah sebanyak RM42.13 juta.

Jadual 13 : Import Berdasarkan Kategori

KLASIFIKASI	NILAI CIF (RM)
Ayam	87,001,323.21
Kerbau	29,613,819.49
Lembu	28,633,744.12
Itik	1,544,289.22
Kambing	4,663,847.50
Babi	1,523,704.98
Bebiri	5,905,621.98
Lain-lain	691,056.60
Kuda	181,500.00
Turki	369,485.05
Rusa	1,750,000.00
Hasil tenusu	157,715,301.32
Anjing	176,488.41
Kucing	38,550.00
Jumlah	319,808,731.88

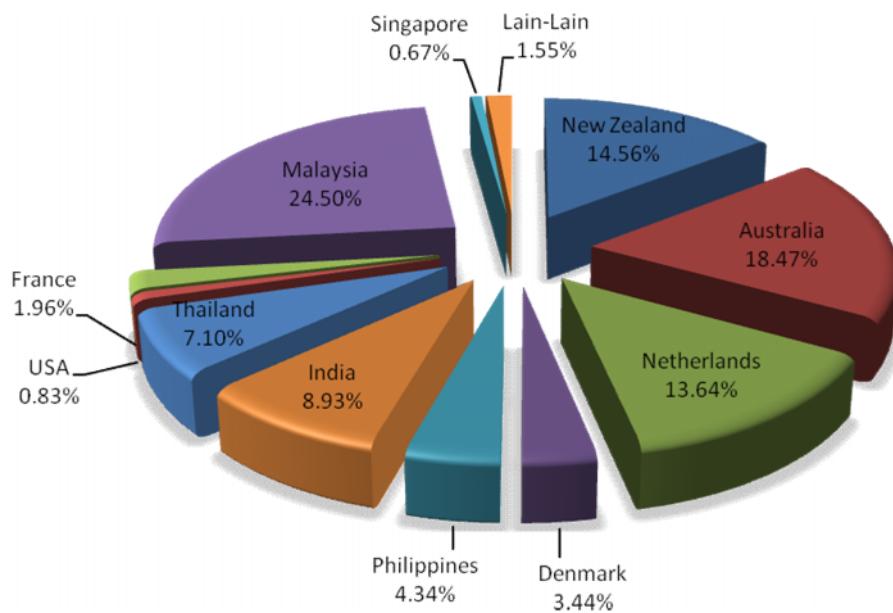
Carta 9 : Nilai CIF import mengikut klasifikasi

Jadual 14 : Import Berdasarkan Negara/Tempat Asal

TEMPAT ASAL	NILAI CIF
New Zealand	46,548,937.19
Australia	59,079,626.51
Netherlands	43,631,823.47
Denmark	10,995,965.61
Philippines	13,885,490.46
India	28,568,632.90
Thailand	22,695,935.72
USA	2,645,665.18
France	6,279,727.55
Malaysia	78,355,263.68
Singapore	2,152,111.20
Lain-Lain	4,969,552.41
Jumlah	319,808,731.88

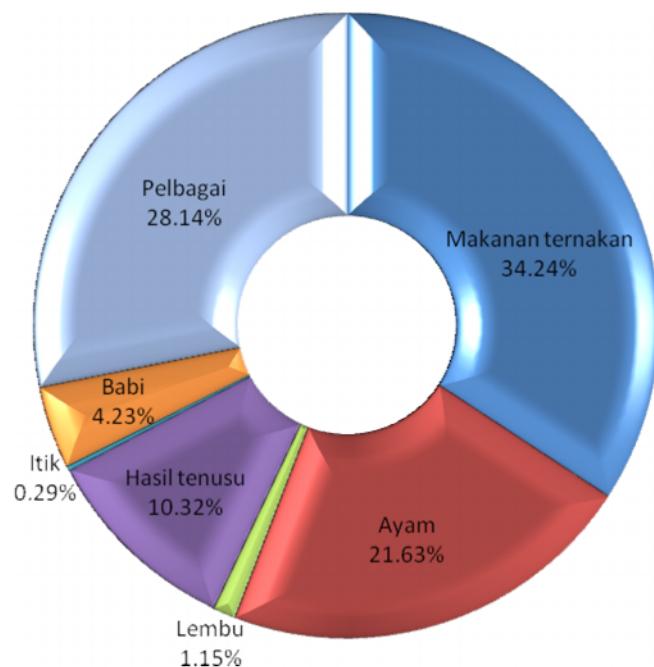
Carta 10 : Nilai import berdasarkan negara/tempat asal.

Jadual 15 : Eksport Berdasarkan Kategori

KLASIFIKASI	NILAI FOB (RM)
Makanan ternakan	35,084,050.00
Ayam	22,162,235.86
Lembu	1,177,628.56
Hasil tenuku	10,580,282.52
Itik	297,600.00
Babi	4,334,770.00
Pelbagai	28,841,974.38
Jumlah	102,478,541.32

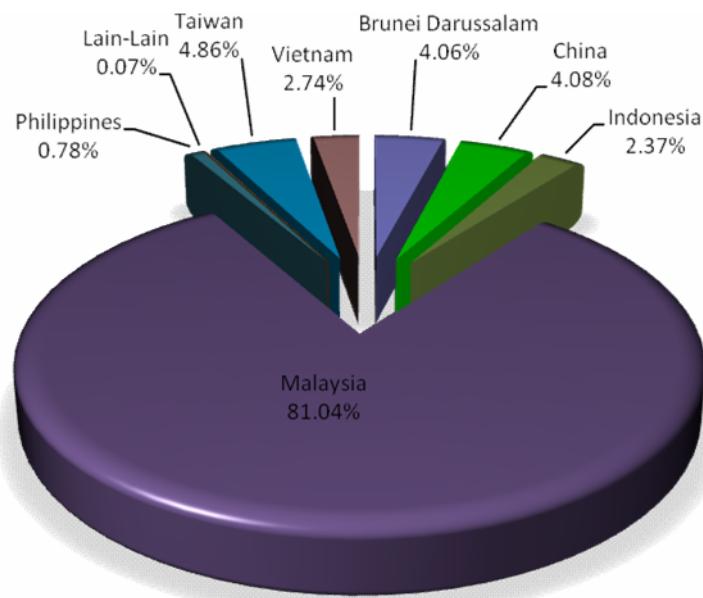
Carta 11 : Nilai eksport FOB mengikut klasifikasi

Jadual 16 : Eksport Berdasarkan Destinasi

NEGARA/DESTINASI	NILAI FOB (RM)
Brunei Darussalam	4,164,045.00
China	4,179,210.40
Indonesia	2,433,550.00
Malaysia	83,043,726.36
Philippines	802,159.56
Lain-Lain	68,500.00
Taiwan	4,978,100.00
Vietnam	2,809,250.00
Jumlah	102,478,541.32

Carta 12 : Nilai eksport FOB mengikut destinasi

Perkhidmatan Kesihatan Gerompok

Beberapa penyakit yang menjelaskan ekonomi penternakan seperti Tuberkulosis, penyakit Johne's dan Brusellosis sedang dalam program pembasmian menggunakan kaedah kesihatan gerompok. Kaedah ini melibatkan proses pengambilan sampel untuk ujian tapisan dan seterusnya melakukan singkiran sekiranya terdapat ternakan menunjukkan reaksi positif terhadap ujian.

Sebanyak 9,988 sampel telah dikendalikan dengan 663 sampel darah, 8,580 sampel serum, 709 sampel tinja dan 36 lain-lain spesimen telah diambil untuk penyakit-penyakit tersebut. (Jadual 21)

Jadual 17 : Bilangan kes dan sampel untuk kesihatan gerompok

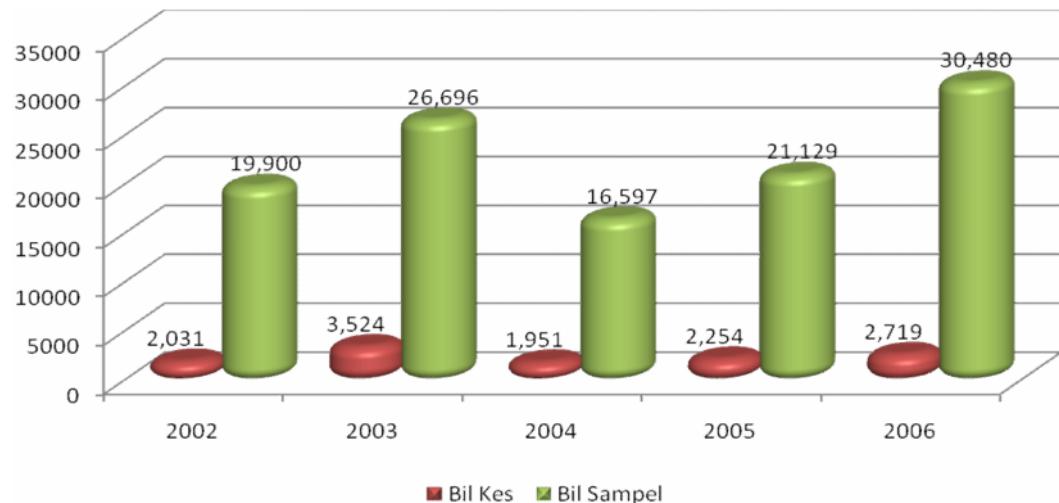
Spesis	Bil Kes	Bil Sampel				Jumlah
		Darah	Serum	Tinja	Lain-lain	
Bovin	163	591	4,933	10	36	5,570
Kaprin	87	72	3,599	699	-	4,370
Kerbau	3	-	48	-	-	48
Jumlah	253	663	8,580	709	36	9,988

Perkhidmatan Penyiasatan Penyakit

Sokongan perkhidmatan Pusat Penyelidikan Penyakit Ternakan, Kepayan di dalam menjalankan tugas dan perkhidmatan penyiasatan penyakit adalah sangat teguh. Sepanjang tahun 2006, catatan menunjukkan sebanyak 2,719 kes bersamaan 30,480 jumlah spesimen telah diterima dan diproses (jadual 21 dan 22).

Daripada jumlah kes yang telah diterima, sebanyak 4,672 sampel diterima untuk kes-kes diagnostik. (Jadual 23). Sebanyak 7,843 sampel untuk kawalseliaan penyakit Salmonella, Newcastle disease, Infectious bursa, Melioidosis dan Leptospirosis (jadual 24) manakala kes kawalan mutu hasil ternakan telah menerima sebanyak 2,094 pelbagai sampel.

Carta 13 : Bilangan kes dan sampel yang di terima.

Jadual 18 : Jumlah Kes Dan Spesimen Diterima

Spesies	BGI	BFT	BGW	BLR	KPU	KB	KDT	KGU	KRT	BKI	KMU	KNK	KPY	LDU	LBU	MBK	MNB	MTG	PPR	*PPPT	#KAV	PTS	PNG	RNU	SDK	SPT	TBN	TNM	TLP	TRN	TWU	Jumlah
Ayam		8	1		3		5	5	1	3			12	2				24	255	1	1	51		16		1	1		9	135	534	
Itik			6		1	1				8			21					1	11		1	10							21	22	103	
Puyuh																							1						5		6	
Unggas													1		3					6		1						1	1	4	17	
Bovin		29	5		21	20	35			37		3	4		4			11	6			3	8	9		8	26	2	31	94	356	
Burung hijrah														1					2			1	1						2	7		
Burung liar		1			1								2		2			1	13					5					4	29		
Ekuin																			12											12		
Felin																		3	2											5		
Haiwan liar																														1	1	
Haiwan zoo																		1	63											64		
Kanin		8		1		3	12	1	3	3		20					2	70	4	2	1	3	11						15	159		
Kaprin	2	22	104	10	7	47	7	4		1	14	1	15	1		7		4	3	26		26	78	3	7	2	14	18	54	477		
Kerbau					2	15		2			2		10		3	3						1	1				1		2	42		
Lagomorf																		3			1									4		
Lain-lain							1			2								107			3								1	114		
Ovin																						15						1	16			
Pelbagai(KAV)		7	7		12	9	14		6	10		2		1	8	3		6	269	229		1	25				11	19	48	687		
Porsin					2				13			19							2				1				1	4	42			
Servin		3						14	8		3			4		1				11									44			
Jumlah	2	78	123	10	16	97	59	80	2	36	69	1	95	21	7	23	3	7	49	859	236	4	98	131	47	7	11	54	2	105	387	2,719

*Bilangan ini menunjukkan kes diterima secara langsung oleh Pusat Penyelidikan Penyakit Ternakan tanpa melalui stesen daerah. Kes ini terdiri daripada ladang kerajaan dan ladang penternakan swasta.

#Bilangan ini menunjukkan kes diantar oleh Bahagian Kesihatan Awam Veterinar tanpa melalui daerah. Pelbagai(KAV) adalah kes hasil ternakan/makanan

Unggas – unggas, angsa, burung merpati, burung unta & turki

Burung liar – burung helang, burung bangau, burung pipit & burung tekukur

Haiwan zoo – beruang, gajah, monyet, O. utan, kucing hutan, badak, memerang & harimau

Created with

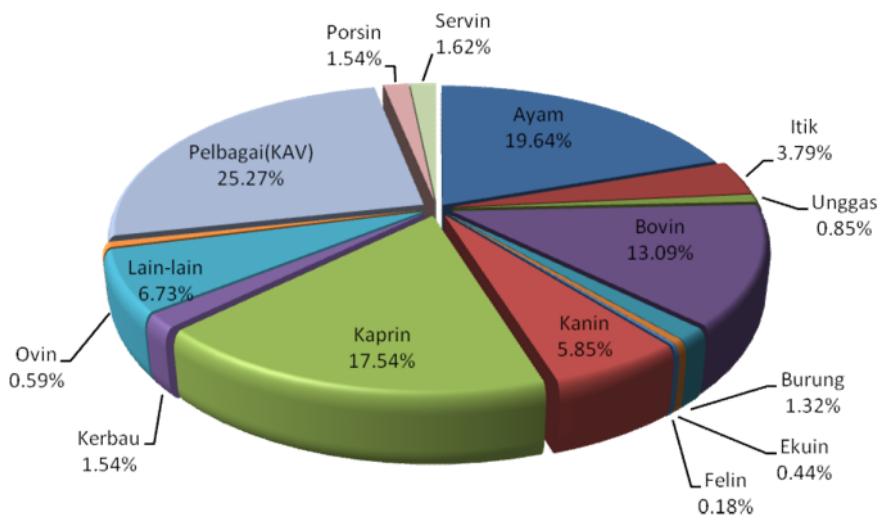
Jadual 19 : Jumlah Bilangan Sampel Diterima

Spesis	Karkas	Haiwan hidup	Organ	Darah	Serum	Tinja	Calitan	Kikisan kulit	Telur	Air kencing	Makanan ternakan	makanan			Air	Lain-lain	Jumlah	
												daging	susu	lain2				
Ayam	243	961	179	22	4,442		22		342		162					18	4,394	10,785
Itik	9	3	1	47	1,270				27		2					660		2,019
Puyuh	1	4							40							4		49
Unggas	9	4	19		9	19										15		75
Bovin	2		810	615	4,956	15				1	2		1			105		6,507
Burung hijrah	7				1											3		11
Burung liar	136	1	4		6	9										14		170
Ekuin				26	17											17		60
Felin	3			2														5
Haiwan liar	1																	1
Haiwan zoo	6		79	31	23	109										2	15	265
Kanin	10			68	1		14	4									80	177
Kaprin	39	2	1,747	150	3,817	1,007		3			1					10		6,776
Kerbau			155	52	105	52												364
Lagomorf	6																	6
Lain-lain											235					7	7	249
Ovin			95															95
Pelbagai(KAV)												721	1,168	198		7		2,094
Porsin	12		35	79	429	1					17					1		574
Servin	1		150	2	2	43												198
Jumlah	485	975	3,274	1,094	15,078	1,255	36	7	409	1	419	721	1,169	198	27	5,332		30,480

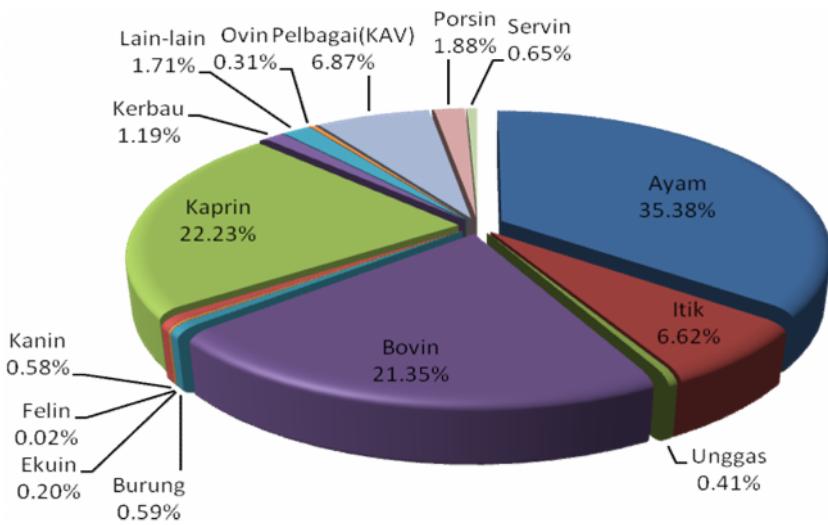
Lain2 – hasil ternakan yang lain, Unggas – burung, angsa, burung merpati, burung unta & turki
Burung liar – burung helang, burung bangau, burung pipit & burung tekukur

Haiwan zoo – beruang, gajah, monyet, O. utan, kucing hutan, badak, memerang & harimau

Carta 14 : Bilangan kes diterima berdasarkan spesies haiwan.

Carta 15 : Pecahan penerimaan sampel berdasarkan spesies haiwan.

Kes yang diterima oleh pusat ini dikategorikan kepada 7 jenis kerja iaitu kes diagnostik, kes gerompok, kes kawalan mutu, kes kawalselia, kes projek kajian, kes rujukan dan kes vaksin. Jadual yang berikut menunjukkan bilangan kes dan bilangan sampel yang diterima mengikut spesis dan jenis sampel.

Kes Diagnostik

Jadual 20 : Bilangan sampel diterima mengikut spesis

Spesis	Bil Kes	Bil Sampel													Jumlah		
		Karkas	Hwn hidup	Organ	Darah	Serum	Tinja	Calitan	Kikisan kulit	Telur	Air	Susu	Air kencing	Makanan ternakan			
Ayam	108	140	215	81		96		22		35	2			1	61	653	
Itik	10	9		1		20								1	15	46	
Puyuh	5	1	4							30				3	38		
Unggas	6	3	4											5	12		
Bovin	181	2		810	10	20	4					1	1		9	857	
Burung hijrah	4	3				1									1	5	
Burung liar	16	133		4										6	143		
Ekuin	4				4										4		
Felin	5	3			2										5		
Haiwan liar	1	1													1		
Haiwan zoo	24	6		76	11	6	4								7	110	
Kanin	86	10			63			14	4						12	103	
Kaprin	372	39	2	1,747	1	130	166		3					1	6	2,095	
Kerbau	38			155	52	54	52									313	
Lagomorf	4	6														6	
Ovin	16			95												95	
Porsin	5	12		17			1									30	
Servin	36	1		150	1	1	3									156	
Jumlah	921	369	225	3,136	144	328	230	36	7	65	2	1	1	3	125	4,672	

Kes Kesihatan Gerompok

Jadual 21 : Bilangan sampel mengikut spesis

Spesis	Bil.Kes	Darah	Serum	Tinja	Lain-lain	Jumlah
Bovin	134	342	3,705	3	1	4,051
Kaprin	66	291	3,024	332		3,647
Kerbau	8	33	72	97		202
Ovin	2	4	17	11		32
Jumlah	210	670	6,818	443	1	7,932

Kes Kawalselia

Jadual 22 : Bilangan sampel diterima mengikut spesis

Spesis	Bil Kes	Bil Sampel										Jumlah
		Karkas	Haiwan hidup	Organ	Darah	Serum	Tinja	Telur	Air	Makanan ternakan	Lain-lain	
Ayam	244	85	745	98	21	2,746		306	16	161	2,472	6,650
Bovin	12				14	3	1			2	60	80
Burung liar	4						6					6
Ekuin	8				22	17					17	56
Haiwan zoo	40			3	20	17	105		2		8	155
Itik	12		3		8	43		27		1	153	235
Kanin	5				5	1						6
Kaprin	18				77	88	142				4	311
Kerbau	1					3						3
Lain-lain	114								7	235	7	249
Porsin	20			18						17	1	36
Puyuh	1							10			1	11
Servin	8				1	1	40					42
Unggas	3						3					3
Jumlah	490	85	748	119	168	2,919	297	343	25	416	2,723	7,843

Kes Kawalan Mutu Hasil Ternakan/Makanan

Jadual 23 : Bilangan sampel diterima mengikut spesis

Spesis	Bil Kes	Bil Sampel						Jumlah
		Aiskrim	Lain-lain	Air	Susu	Daging	Hasil ternakan	
Kerbau	13					25		25
Bovin	247	6			1,159	80	15	1,260
Ayam	353	8	3	21		606	2	640
Itik	5					5		5
Kaprin	8				8			8
Lain-lain	57	124	4	1	1		21	151
Porsin	2					2		2
Ovin	2					3		3
Jumlah	687	138	7	22	1,168	721	38	2,094

Kawalan Penyembelihan

Penyembelihan ternakan yang didaftarkan pada tahun laporan adalah seperti di Jadual 24.

Jadual 24 : Jumlah Penyembelihan Ternakan(ekor) 2006

Daerah	Kerbau	Lembu tempatan	Khinzir
Beaufort	0	0	0
Bongawan	16	49	0
Keningau	0	341	3,960
Kota Belud	38	211	0
Kota Kinabalu	0	0	48,178
Kota Marudu	0	144	574
Kuala Penyu	2	0	762
Kudat	0	97	2,297
Lahad Datu	0	0	2,411
Menumbok	36	16	0
Papar	0	0	924
Penampang	97	90	0
Ranau	16	89	1,114
Sandakan	0	0	19,751
Sipitang	25	0	50
SMTC Kinarut	10	28	0
Tambunan	0	0	922
Tawau	0	34	13,981
Tenom	28	10	862
Tuaran	23	21	1,474
JUMLAH	291	1,130	97,260

LAPORAN STATUS PENYAKIT TERNAKAN NEGERI SABAH 2006

Hawar Berdarah (Haemorrhagic septicaemia) – B109

Sepanjang tahun 2006, 1 kes Hawar berdarah dikesan di Wario yang melibatkan ternakan lembu.

Penyakit Hawar Berdarah disebabkan oleh bakteria *Pasteurella multocida* (type B). Penyakit ini berlaku sepanjang tahun dengan kekerapan yang tinggi pada musim hujan. Jangkitan berlaku melalui titisan air, sentuhan, dan udara. Tanda-tanda penyakit ialah sukar bernafas, bengkak di bahagian muka dan leher serta banyak air liur. Penyakit ini boleh dikawal dengan menggunakan pelalian (vaksin oil adjuvant) yang diberi setahun sekali pada semua ternakan berumur tiga bulan ke atas. Pelalian cair (vaksin broth) diberi ketika berlaku wabak.

Melioidosis – C613

Sepanjang tahun 2006, 7 kes melioidosis dikesan kesemuanya melibatkan kambing, Orang Utan dan kucing.

Tiga kes kambing dari pecan Bongawan, daerah Papar dan satu kes dari daerah Kota Belud. Dua kes melibatkan Orang Utan dari Taman Zoologi dan Botanik, Lok Kawi dan satu kes pada kucing dari Kota Kinabalu.

Melioidosis disebabkan oleh bakteria *Burkholderia pseudomallei*. Tanda-tanda penyakit tidak spesifik pada ternakan hidup. Lesi bedahsisat ialah abses pada paru-paru, gingal, buah zakar dll. Rawatan kurang berkesan kerana abses yang pekat menghalang penyerapan antibiotik.

Pasteurellosis – C617

Sebanyak 9 kes pasteurellosis melibatkan pelbagai spesis dilaporkan sepanjang tahun 2006. Spesis yang terlibat ialah kambing dari daerah Kota Belud empat kes, lembu dari daerah Tuaran dan Tawau masing-masing satu kes dan kerbau dari daerah Kota Belud melibatkan satu kes.

Pasteurellosis disebabkan oleh *Pasteurella haemolytica* dan *Pasteurella Multocida*. Bakteria ini ialah normal *microflora* yang bersikap *opportunist* apabila ternakan berada dalam keadaan *stress*. Tanda penyakit ini ialah kesukaran bernafas, hingus, batuk dll.

Bovine Anaplasmosis - B101

Satu kes Bovine anaplasmosis dikesan sepanjang tahun 2006 melibatkan seekor lembu dari daerah Keningau.

Bovine Anaplasmosis disebabkan oleh *Anaplasma spp.* Penyakit ini berjangkit melalui kutu yang bertindak sebagai vektor. Tanda-tanda penyakit ialah pucat, jaundis, kurus dan kurang selera makan. Penyakit ini boleh dikawal secara tidak langsung melalui kawalan kutu yang dibuat secara berkala.

Bovine Babesiosis (102)

Satu kes Bovine Babesiosis dikesan di daerah Keningau melibatkan lembu dari Kg. Membuluh.

Penyakit ini adalah disebabkan oleh protozoa dari genus babesia. Jangkitan berlaku melalui vektor iaitu kutu. Tanda-tanda penyakit ialah pyrexia, lemah, tiada selera makan dan air kencing berdarah. Penyakit ini boleh dikawal secara tidak langsung dengan menghapuskan kutu.

Coccidiosis (C620)

72 kes Coccidiosis dikesan sepanjang tahun ini melibatkan 66 kambing, 2 bebiri dan 1 ayam kampung.

Coccidiosis biasanya menghasilkan masalah pada haiwan yang berumur di bawah 6 bulan terutama pada ternakan yang dipelihara di tempat yang kurang bersih dan bersesak-sesak atau yang menerima pertukaran makanan yang mendadak. Tanda-tanda awal penyakit ini adalah hilang selera makan, demam dan cirit-birit. Haiwan seterusnya menjadi lemah dan pucat akibat najis cair bercampur darah.

Penyakit Unggas

Newcastle Disease – A160

Pada tahun ini 15 kes Newcastle Disease dikesan di seluruh Sabah melibatkan 4 kes dari Kota Kinabalu, 4 kes dari Tawau, 2 kes dari Tuaran, 2 kes dari Sandakan dan masing-masing satu kes dari Keningau, Papar dan Kudat.

Penyakit Newcastle Disease ialah sejenis penyakit yang menyerang ternakan unggas. Penyakit ini disebabkan oleh paramyxovirus-1 dan dikategorikan kepada velogenic, mesogenic dan lentogenic. Tanda penyakit melibatkan sistem pernafasan, sistem saraf dan sistem penghadaman seperti kesukaran pernafasan, torticolis dan lain-lain bergantung kepada ‘virulence’ virus yang menyerang ternakan tersebut.

Infectious Brusal Diseases (B309)

Tiga kes Brusal Diseases dilaporkan sepanjang tahun ini melibatkan masing-masing satu kes di Tawau, Tamparuli dan Kota Kinabalu. Infectious Brusal Diseases menyerang ayam pada umur dua minggu hingga empat belas minggu. Virus ini disebarluaskan melalui najis, makanan, minuman, peralatan dan reban yang tercemar. Tanda-tanda penyakit ialah tiada selera makan, lemah, pembesaran terbantut, muram, dehidrasi, cirit-birit dan inkoordinasi. Pencegahannya ialah melalui pelalian.

Fowl Cholera (B306)

Sepanjang tahun ini, 1 kes Fowl Cholera dikesan pada ternakan itik di Kuala Penyu. Penyakit ini disebabkan oleh *Pasteurella multocida*. Penyakit ini mudah menjangkit dan menunjukkan tanda-tanda septicemia yang mengakibatkan mortaliti dan morbiditi yang tinggi. Pengurusan yang baik dan penggunaan antibiotik boleh mengawal penyakit ini.

PROJEK SOSIOEKONOMI

LAPORAN PROJEK PEMBANGUNAN SOSIOEKONOMI: PRESTASI TAHUN 2006

PENDAHULUAN

Projek Pembangunan Sosioekonomi (SOSEK) telah dilaksanakan sejak awal pelaksanaan Rancangan Malaysia bagi membantu penduduk luar bandar meningkatkan pendapatan mereka. Di samping itu projek ini juga telah memberi banyak manfaat kepada penternak ruminan yang sedia ada dalam meningkatkan pengetahuan mereka mengenai pengurusan ternakan secara moden. Bermula pada tahun 2005 jabatan telah memperkenalkan satu pendekatan baru sebagai usaha meningkatkan penyertaan penternak di dalam industri ternakan yang berorientasikan komersial. Sehingga pada tahun 2006 terdapat empat (4) buah Projek SOSEK yang dilaksanakan oleh Jabatan iaitu;

- Projek Pekebun Kecil Lembu pedaging (PKPL)
- Skim Pawah Menternak Kerbau (SPMK)
- Skim Pawah Kambing (SPK)
- Projek Lembu Pedaging (PINTAR)

OBJEKTIF

Objektif laporan ini adalah untuk membentangkan prestasi yang telah dicapai oleh keempat-empat Projek Sosioekonomi dan juga Program Transformasi Projek Pembangunan Ternakan Jabatan bagi tahun 2006.

PRESTASI DAN PENCAPAIAN SECARA KESELURUHAN PROJEK SOSEK SEHINGGA TAHUN 2006

Bilangan Penternak

Bilangan penternak yang aktif bagi tahun 2006 adalah seperti pada (Jadual 25), terdapat penambahan dan juga pengurangan bilangan penternak meskipun setiap projek mengadakan pengambilan penternak (12 orang bagi masing-masing projek PKLP dan SPMK, 20 orang bagi SPK dan 10 orang bagi projek PINTAR).

Keadaan ini adalah disebabkan ada beberapa daerah telah menggugurkan perserta yang tidak aktif. Sebahagian penternak yang telah menyempurnakan pembayaran balik ternakan mereka secara sukarela menutup ladang mereka.

Jadual 25 : Perbandingan Bil. Penternak, Bil. Ternakan, Kelahiran dan Kematian Projek Sosek Tahun 2005 dengan 2006

Projek	Bilangan Penternak		Bil. Ternakan Keseluruhan		Kelahiran		Kematian	
	2005	2006	2005	2006	2005	2006	2005	2006
PKLP	75	75	1,806	2,455	237	259	34	79
SPMK	111	130	811	1,019	110	88	32	35
SPK	111	103	3,246	4,293	679	748	232	298
PINTAR	62	69	1,859	2,800	420	507	83	94

Jadual 26. Perincian Populasi Ternakan Projek Sosioekonomi Tahun 2006

Projek	Jumlah Pernak	Jumlah Induk	Jumlah Pejantan	Jumlah Anak		Jumlah Keseluruhan
				Jantan	Betina	
PKLP	75	1,599	169	302	385	2,455
SPMK	130	637	114	117	151	1,019
SPK	103	2,631	235	634	793	4,293
PINTAR	69	1,906	116	349	429	2,800

Bilangan Ternakan

Bilangan keseluruhan ternakan yang dimiliki oleh penternak dicatatkan meningkat bagi kesemua projek (Jadual 25). Terdapat peningkatan ternakan bagi projek yang tidak selari dengan pengagihan ternakan dan jumlah yang dilahirkan, keadaan ini mungkin disebabkan ada daerah yang memasukkan pengagihan ternakan yang seharusnya untuk Program Transformasi yang semestinya dilaporkan secara berasingan.

Kelahiran

Jumlah keseluruhan anak yang dilahirkan pada tahun 2006 adalah 1,602 yaitu meningkat sebanyak 11 peratus berbanding jumlah anak yang dilahirkan pada tahun 2005 (Jadual 25). Walau bagaimanapun berdasarkan peratus kelahiran, secara keseluruhan peratus kelahiran adalah menurun bagi kesemua projek. Berdasarkan bilangan induk yang ada, kadar kelahiran yang dicatatkan adalah Skim Pawah Kambing 28%, Projek PINTAR 27%, Projek Pekebun Kecil Lembu Pedaging dan Skim Pawah Menternak Kerbau mencatat kadar kelahiran masing-masing 16 peratus dan 14 peratus (Jadual 27).

Kematian

Hanya projek PKLP yang mencatatkan kenaikan peratus kematian dari 1.9% tahun 2005 kepada 3.1% pada tahun 2006, projek lainnya mencatatkan penurunan kadar kematian. Secara terperinci kadar kematian bagi setiap projek adalah seperti berikut; SPk 6.4%, SPMK 3.3% dan PINTAR 3.2% (Jadual 27).

Jadual 27. Perbandingan Peratus Kematian dan Peratus Kelahiran Projek Sosioekonomi Tahun 2004, 2005 dan 2006.

Projek	Kehirian (%)			Kematian (%)		
	2004	2005	2006	2004	2005	2006
PKLP	16	23	16	2.3	1.9	3.1
SPMK	23	23	14	3.3	3.8	3.3
SPK	24	37	28	4.4	6.7	6.4
PINTAR	-	-	27	-	4.3	3.2

PRESTASI PROJEK SOSIOEKONOMI BAGI SETIAP PROJEK 2002 - 2006

Projek Pekebun Kecil Lembu Pedaging

Seramai 12 orang peserta/ penternak telah diluluskan untuk menyertai Projek Pekebun Kecil Lembu Pedaging dengan agihan ternakan sebanyak 192 ekor. Pembayaran balik ternakan adalah sebanyak 39 ekor.

Jadual 28 : Prestasi Projek Pekebun Kecil Lembu Pedaging 2002 – 2006

PERIHAL PROJEK	2002	2003	2004	2005	2006
Bil. Penternak	127	95	95	75	75
Peserta Diluluskan	10	12	9	10	12
Bil. Pengagihan	100	100	90	181	192
Jumlah Kelahiran	108	163	123	237	259
Jumlah Kematian	22	20	33	34	79
Bil. Pembayaran Balik	81	95	62	84	39
Penjualan Ternakan	28	75	82	210	82
Jumlah Keseluruhan Ternakan	1,161	1,159	1,428	1,806	2,455

Skim Pawah Menternak Kerbau

Seramai 12 orang penternak telah diluluskan untuk menyertai Skim Pawah Menternak Kerbau. Disebabkan ada masalah di pihak peserta maka hanya 6 orang yang menghadiri Kursus Asas untuk membolehkan ternakan diagihkan kepada mereka. Sebanyak 88 ekor kerbau telah diagihkan.

Jadual 29 : Prestasi Skim Pawah Menternak Kerbau Tahun 2002 – 2006

PERIHAL PROJEK	2002	2003	2004	2005	2006
Bil. Penternak	181	131	131	111	130
Peserta Diluluskan	0	10	8	12	6
Bil. Pengagihan	112	58	40	22	88
Jumlah Kelahiran	78	90	130	110	88
Jumlah Kematian	29	28	36	32	35
Bil. Pembayaran Balik	21	35	17	45	41
Penjualan Ternakan	73	28	40	34	58
Jumlah Keseluruhan Ternakan	967	934	1,060	811	1,019

Skim Pawah Kambing

Seramai 20 orang penternak telah diluluskan tetapi hanya 19 orang yang hadir berkursus. Sebanyak 640 ekor kambing telah diagihkan kepada penternak. Sebanyak 74 ekor kambing telah dikutip sebagai pembayaran balik dari penternak.

Jadual 30 : Prestasi Skim Pawah Kambing Tahun 2002 – 2006

PERIHAL PROJEK	2002	2003	2004	2005	2006
Bil. Penternak	160	131	131	111	103
Peserta Diluluskan	10	19	12	15	19
Bil. Pengagihan	100	209	120	408	640
Jumlah Kelahiran	108	774	298	679	748
Jumlah Kematian	22	395	112	232	298
Bil. Pembayaran Balik	81	157	32	90	74
Penjualan Ternakan	140	229	61	376	479
Jumlah Keseluruhan Ternakan	2,666	2,460	2,455	3,246	4,293

Projek Integrasi Ternakan (PINTAR)

Seramai 12 orang penternak diluluskan tetapi hanya 7 orang yang meneruskan untuk mengikuti Projek PINTAR. Sebanyak 192 ekor lembu pedaging telah diagihkan. Pembayaran balik lembu dari penternak adalah sejumlah 37 ekor.

Jadual 31 : Prestasi Projek Integrasi Ternakan/PINTAR Tahun 2002 – 2006

PERIHAL PROJEK	2002	2003	2004	2005	2006
Bil. Penternak	41	53	85	62	69
Peserta Diluluskan	10	12	10	14	7
Bil. Pengagihan	100	120	90	429	192
Jumlah Kelahiran	108	79	67	420	507
Jumlah Kematian	22	32	25	83	94
Bil. Pembayaran Balik	81	38	0	56	37
Penjualan Ternakan	28	31	0	260	188
Jumlah Keseluruhan Ternakan			1,021	1,859	2,800

Program Transformasi

Program Transformasi ternakan adalah merupakan pendekatan baru yang telah dimulakan pada tahun 2005 dalam usaha Jabatan menggiatkan industri ternakan yang berorentasikan komersial. Bersesuaian dengan pendekatan tersebut Jabatan telah melancarkan *Kempen ‘100 induk’* pada tahun 2006 ini. Melalui kempen ini penternak yang berpotensi dan mempunyai modal (keluasan tanah dan kandang yang mencukupi) akan dinaik taraf dengan penambahan bilangan induk menjadikan penternak tersebut memiliki bilangan sekurang-kurangnya 100 ekor induk.

Pada tahun 2006 jabatan telah menyenaraikan seramai 109 orang penternak kambing, 55 orang penternak lembu pedaging dan 3 orang penternak kerbau untuk ditransformasi dengan pengagihan ternakan masing-masing 7,916 ekor kambing, 2,996 ekor lembu pedaging dan 166 ekor kerbau (Jadual 32). Walau bagaimanapun pengagihan yang telah dilaksanakan pada tahun 2006 adalah seperti dalam jadual 33. Ketidakcapaian sasaran adalah disebabkan oleh tempoh pengagihan tidak sempat diselesaikan sehingga penghujung tahun 2006.

Jadual 32 : Bilangan Penternak dan Agihan Ternakan Yang Telah Diluluskan Bagi Program Transformasi tahun 2005 dan 2006

Perkara	2005			2006		
	Kambing	Lembu	Kerbau	Kambing	Lembu	Kerbau
Bil.Penternak	16	16	0	109	55	3
Agihan Ternakan	705	527	0	7,916	2,996	166

Jadual 33 : Prestasi Program Transformasi Penternak Kambing, Lembu Pedaging dan Kerbau Tahun 2005 dan 2006.

PERIHAL PROJEK	2006		
	Kambing	Lembu	Kerbau
Bil. Penternak	52	35	0
Peserta Diluluskan	30	15	0
Bil. Pengagihan	5,370	1,827	0
Jumlah Kelahiran	719	216	0
Jumlah Kematian	304	36	0
Bil. Pembayaran Balik	0	3	0
Penjualan Ternakan	152	22	0
Jumlah Keseluruhan Ternakan	6,453	2,803	0

RINGKASAN DATA PROJEK SOSIOEKONOMI & TRANSFORMASI
[Berakhir : 31 Disember 2006]

Perihal		Projek sosioekonomi				Projek transformasi		
		SPK	SPMK	PKLP	PINTAR / HRC	Kambing	Lembu	Kerbau
Bilangan penternak	Asal	155	168	113	69	55	36	
	Aktif	103	130	75	69	52	35	
	Baru	19	6	12	7	30	15	
	Naik Taraf	30	2	15	16	3	23	
Bilangan ternakan	Dewasa	J	235	114	169	116	246	100
		B	2,631	637	1,599	1,906	5,389	2,465
	Anak	J	634	117	302	349	405	84
		B	793	151	385	429	413	154
Pengagihan	J		81	4	12	35	205	157
	B		1,357	103	263	832	5,165	1,670
Kelahiran	J		337	39	104	227	353	78
	B		411	49	155	280	366	138
Kematian	Dewasa	J	21	2	2	1	13	2
		B	178	22	42	23	182	18
	Anak	J	51	4	19	29	56	6
		B	48	7	16	41	53	10
Bayaran balik	Anak	J + B	24	7	10	5	0	0
	Tunai	J + B	50	34	29	32	0	3
		Harga	5,416	23,894	15,571	11,746	0	2,601.50
Penjualan	J + B		479	58	82	188	152	22
	Harga		140,079	83,200	221,303	285,998.50	60,500	39,698.50
Baki hutang	J + B		1,658	305	586	816	5,550	1644

INDUSTRI TENUSU SABAH

Projek Lembu Tenusu telah dimulakan di negeri Sabah sejak tahun 1982 dengan jumlah pengeluaran hanya 8,000 liter pada tahun berkenaan. Strategi serta perancangan yang rapi dan teratur yang telah di buat oleh Jabatan Perkhidmatan Haiwan dan Perusahaan Ternak Sabah telah mendatangkan hasil yang positif dimana pengeluaran susu segar serta daging segar telah mengalami peningkatan dari tahun ke tahun. Pada tahun 2006 pengeluaran susu bagi negeri Sabah telah menjangkau 8,369,645.0 liter jika dibandingkan dengan pengeluaran susu segar negeri Sabah pada Tahun 2005 (7,482,803.27 liter) iaitu mengalami peningkatan pada kadar 20%. Dari segi jumlah pengeluaran daging pula projek lembu tenusu telah mengeluarkan lembu jantan untuk disembelih sebanyak 1,203 ekor atau hampir 145 tan daging segar. Kadar pembiakan secara keseluruhan pada tahun 2006 adalah 54.7% yang mana mengalami penurunan berbanding kadar kelahiran pada tahun 2005 (62.8%). Jumlah kelahiran anak pada tahun 2005 adalah sebanyak 2,447 ekor, manakala pada tahun 2006 angka kelahiran adalah sebanyak 3,075 ekor. Jumlah kematian ternakan secara keseluruhan pada tahun 2006 adalah sebanyak 820 ekor (7.5%) lebih tinggi daripada tahun 2005 (iaitu 225 ekor atau 2.6%).

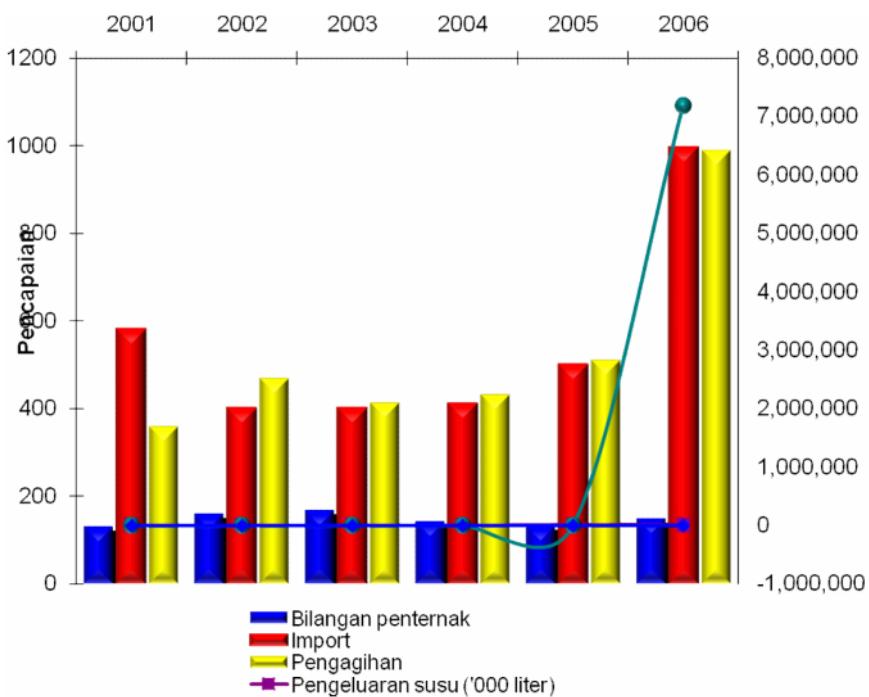
PENGELUARAN SUSU SEGAR:

Pada tahun 2006 pengeluaran susu segar adalah sebanyak 886,841.73 liter (11.85%) sahaja. Jumlah ini lebih rendah berbanding tahun 2005 dimana peningkatan pengeluaran susu adalah 20%. Ini adalah kerana pada tahun ini seramai 9 orang penternak lembu tenusu telah berhenti meneruskan projek masing-masing. Jadual 34 menunjukkan jumlah pengeluaran susu segar negeri sepanjang tahun 2006.

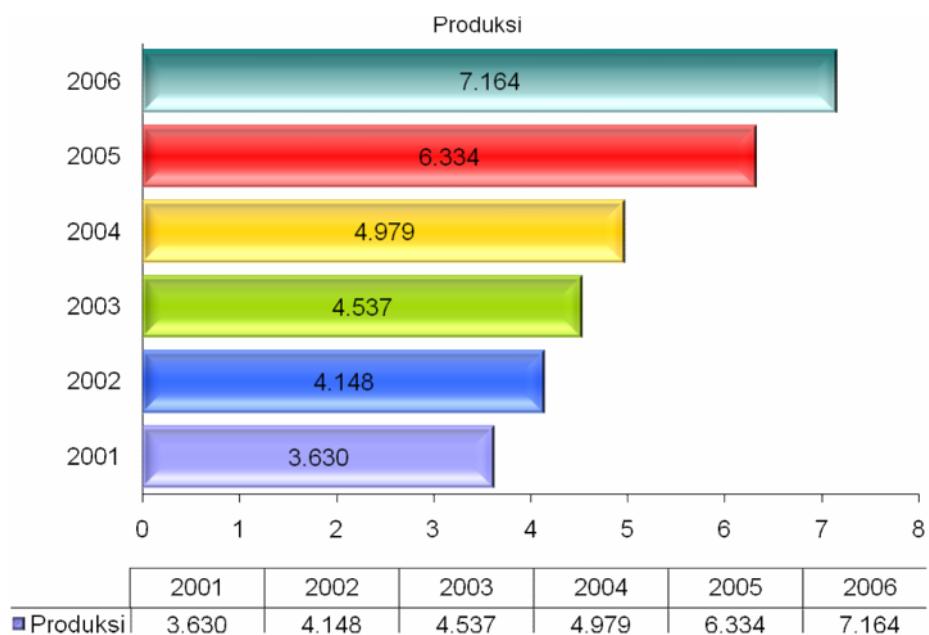
Jadual 34 : Pengeluaran Hasil Susu Mentah Negeri Sabah 2006

Ladang	2005 (liter)	2006 (liter)	Catatan
SPT Sebrang Keningau	169,389.68	149,542	Turun
SPT Tawau	126,878.83	145,889	Turun
Desa Cattle Sdn Bhd	852,180.60	910,000	Naik
Projek Lembu Tenusu	6,334,354.16	7,164.214	Naik
Jumlah (liter)	7,482,803.27	8,369,645	Naik

Carta 15 : Prestasi Projek Lembu Tenusu

Carta 16 : Pengeluaran susu Projek Lembu Tenusu

Jadual 35 : Pengeluaran susu segar mengikut daerah

PPS	Produksi susu		Kalahiran		Kematian		Produksi Susu (%)	Lahir (%)	Mati (%)
	2005	2006	2005	2006	2005	2006			
Keningau	2,658,533	3,095,312	919	1358	92	384	+13.3%	56	8
Tenom	1,143,967	1,126,616	384	392	75	68	- 1.5%	76.7	6.6
Kudat	693,160	637,264	230	186	80	42	-8.8%	44.4	5.4
Tawau	527,203	606,104	240	201	50	19	+13.0%	52.2	3
Kota Marudu	533,968	604,714	183	223	19	27	+11.7%	45.6	4.2
Tuaran	212,461	225,551	100	111	6	24	+5.8%	35.2	4.2
Beaufort	75,548	143,384	14	90	3	13	+47.3%	42.9	3.2
Kota Belud	75,820	134,590	97	60	10	13	+43.7%	51	6.8
Bongawan	119,754	130,976	40	73	5	19	+8.6%	52.5	5.9
Membukut	27,887	125,701	28	72	5	3	+77.8%	79.1	1.6
Ranau	76,061	113,782	54	50	14	16	+33.1%	58.1	9.6
Penampang	91,738	108,506	118	124	69	40	+15.5%	72.1	10.7
Menumbuk	76,435	81,240	26	60	3	6	+5.9%	40.5	4
Papar	21,817	29,184	25	73	2	6	+25.2%	81.1	4.2
Jumlah	6,334,352	7,133,779	2458	3073	433	667		56.24	5.53

PENCAPAIAN FIZIKAL:

Pusat Pengumpulan Susu:

Pada tahun 2006 jabatan mempunyai 14 buah Pusat Pengumpulan Susu (PPS) di seluruh negeri Sabah. Projek ini juga telah menambah bilangan CHILLER TANK sebanyak 2 buah dengan kapasiti 6,000 liter setiap sebuah dan ditempatkan di PPS Tuaran (1 buah) dan PPS Keningau (1 buah). Selain daripada itu projek ini juga telah menambah 1 buah lori berkapasiti 10,000 liter pengangkut susu segar sehingga menjadikan kesemua jumlah lori pengangkut susu segar kepada 10 buah. Dengan ini kemampuan projek ini dalam mengendalikan penampungan dan penghantaran susu telah meningkat.

Peningkatan pengeluaran susu daripada projek ini sebanyak 11.8% telah mengakibatkan meningkatnya jumlah susu yang dikendalikan oleh PPS setiap hari. Jadual 36 menunjukkan jumlah susu yang diterima oleh masing-masing PPS setiap hari serta jumlah penghantaran susu segar ke kilang SADAR setiap bulan oleh lori pengangkut susu kepunyaan jabatan. Oleh yang demikian, kos yang terlibat dalam proses penerimaan dan penghantaran susu ke kilang telah meningkat sebanyak hampir 50%.

Jadual 36 : Jumlah Susu Harian yang dikendalikan di PPS seluruh Sabah Tahun 2006

PPS	Kapasiti Tampung (liter)	Susu dikendalikan Setiap hari(liter)	Jumlah Kakitangan	Jumlah penghantaran/minggu	Produksi Susu (liter)
Tenom	17,000	3,000	2	3 kali	1,126,616
Keningau	27,000	4,000	4	4 kali	3,066,167
Penampang	1,600	220	1	2 kali	108,506
Menumbok	2,600	400	1	3 kali	81,240
Beaufort	7,600	600	2	3 kali	143,384
Membakut	6,400	600	1	3 kali	125,701
Bongawan	3,200	300	2	3 kali	130,976
Papar	3,200	100	2	3 kali	29,184
Tuaran	9,200	1,500	3	3 kali	225,551
Ranau	3,200	250	1	3 kali	113,782
Kota belud	3,200	300	1	3 kali	134,590
Kota marudu	7,600	1,500	3	3 kali	604,714
Kudat	10,000	1,500	3	3 kali	637,264
Tawau	11,000	1,500	2	2 kali	606,104

BILANGAN PENTERNAK:

Pada tahun 2006 seramai 9 orang penternak telah berhenti daripada Projek Lembu Tenuku atas beberapa sebab tertentu. Walaupun demikian kira-kira 21 orang penternak baru telah menceburkan diri dalam projek ini pada tahun ini. Ini menjadikan jumlah penternak yang masih aktif setakat Disember 2006 adalah seramai 147 orang. Jadual 37 menunjukkan bilangan penternak lembu tenuku seluruh Sabah bagi tahun 2006.

Jadual 37 : Bilangan Penternak Lembu tenuku Sabah Tahun 2006

Bil	Daerah	Penternak aktif
1.	Tenom	17 (2 tutup)
2.	Keningau	34(2 tutup)
3.	Penampang	2
4.	Papar	6
5.	Bongawan	8
6.	Membakut	5
7.	Beaufort	11
8.	Menumbok	4
9.	Tuaran	14
10.	Kota belud	4 (1 tutup)
11.	Kota marudu	13(2 tutup)
12.	Kudat	11 (1 tutup)
13.	Ranau	6
14.	Tawau	13
	JUMLAH	147 orang

Jadual 38 : Komposisi Penternak Lembu Tenuku Berdasarkan 100 Breeders dan BOT

BIL	PERKARA	2005 (orang)	BOT (orang)	2006 (orang)	BOT (orang)
1	100 breeders	7	7	12	15
2	Komersial (> 50-99 ekor)	7	31	11	35
3	Semi-komersial (> 25 -49 ekor)	22	27	28	30
4	Penternak kecil (< 25 ekor)	93	87	96	80
	Jumlah	129	152	147	160

KURSUS, LATIHAN DAN LAWATAN:

Kursus Asas Lembu Tenuku telah dilaksanakan pada bulan Februari 2006 dan disertai oleh kesemua peserta yang telah dipilih untuk menyertai projek ini pada tahun 2006. Lawatan sambil belajar juga tidak dapat dilaksanakan pada tahun ini kerana kesibukan akibat baru bermulanya RM 9. Demikian juga halnya dengan Komersial dan AI tidak dapat dijalankan pada tahun ini atas sebab kesuntukan waktu.

POPULASI TERNAKAN DAN KELUASAN PASTURA:

Setakat bulan Disember 2006, jumlah populasi lembu tenuku di Sabah yang diternak oleh Peserta Projek Lembu Tenuku adalah sebanyak 10,373 ekor (Rujuk Jadual 1 Anggaran Populasi Ternakan Lembu Tenuku 7,958 ekor) dengan komposisi seperti yang terdapat pada Jadual 30. Demikian juga dengan jenis pastura yang diusahakan sebagai foder terdiri dari 95% rumput napier variety "Taiwan". Hampir 90% penternak mengamalkan pemeliharaan secara intensif dalam fidlot dengan amalan pemeliharaan "cut and carry". Keluasan pastura yang telah diusahakan adalah seluas 2,091.5 ekar.

Jadual 39 : Populasi Ternakan dan Keluasan Pastura Tahun 2006

Daerah	Luas ladang	Jumlah penternak	Produksi susu	Jumlah indung	Lahir	Mati	Jual	Populasi jantan	Populasi betina	Jumlah lembu
Keningau	911	41	3,095,312	2,422	1,358	384	997	1,129	3,648	4,777
Tenom	130	18	1,126,616	511	392	68	376	169	863	1,032
Kudat	147	9	637,264	419	186	42	68	254	521	775
K. Marudu	156	13	604,714	489	223	27	80	108	155	644
Tawau	131	10	576,959	480	201	19	125	92	156	636
Tuaran	135	14	225,551	315	111	24	25	110	459	569
Beaufort	63.5	9	143,384	210	90	13	75	146	212	412
Bongawan	31	6	130,976	139	73	19	150	79	238	317
Kota Belud	42	3	134,590	118	60	13	30	20	170	190
Ranau	87	8	113,782	86	50	16	9	25	141	166
Membakut	38	4	125,701	91	72	3	5	45	146	191
Menumbok	39	3	81,240	70	60	6	30	44	104	148
Penampang	120	2	108,506	172	124	40	30	50	324	374
Papar	61	5	29,184	90	73	6	3	49	52	142
Jumlah	2,091.5	145	7,133,779	5,612	3,075	680	2,003	2,320		

PENGELUARAN, PEMASARAN DAN KEROSAKAN SUSU TAHUN 2006

Walaupun terdapat peningkatan dalam pengeluaran dan pemasaran susu pada tahun ini namun jumlah kerosakan susu dianggap masih tinggi. Jumlah pengeluaran susu dari projek ini pada tahun 2006 adalah 7,133,779.0 liter, daripada jumlah tersebut hanya 5,970,100 juta liter(83.7%) sahaja yang dapat dipasarkan dalam keadaan baik dan sebanyak 1,163,679 juta liter (13.6%) digunakan untuk anak lembu ,sementara sebanyak 114,265 liter(1.7%) mengalami kerosakan di PPS ataupun di SADAR, 51,224(0.7%) susu ditolak oleh kilang kerana mengandungi antibiotik, dan 15,000 liter (0.2%) susu rosak kerana lori pengangkut mengalami kemalangan jalanraya. Sebanyak 3,890 liter (0.05%) dijual dipasaran terbuka. Punca-punca kerosakan adalah disebabkan chiller yang gagal berfungsi dengan baik,kemalangan jalan raya, gagal ujian antibiotik dan putus bekalan elektrik. Jadual 40 menunjukkan jumlah pengeluaran, pemasaran dan kerosakan susu sepanjang tahun 2006.

Jadual 40 : Pengeluaran, pemasaran dan kerosakan susu bagi tahun 2006

Bil	Daerah	Pengeluaran (liter)	Untuk anak lembu	Pejualan (liter)		Kerosakan susu /Penyebab (liter)			
				pasar	SID Sdn Bhd	Chiller	Kemalangan	antibiotik	Jumlah
1.	Tenom	1,126,616	141,120	0	985,496	18,000	0	0	1,126,616
2	Keningau	3,095,312	588,459	3000	2,506,853	40,000	5,000	20,000	3,095,312
3	Penampang	108,506	44,640	0	63,866	200	0	0	108,506
4	Papar	29,284	8,760	0	20,524	240	0	0	29,284
5	Bongawan	130,976	17,520	0	113,456	500	0	0	130,976
6	Membakut	125,701	17,280	0	108,421	1,025	0	0	125,701
7	Beaufort	143,384	32,400	0	110,984	1,200	0	0	143,384
8	Menumbok	81,240	21,600	0	59,640	1,000	0	0	81,240
9	Tuaran	225,551	39,960	0	185,591	2,500	0	0	225,551
10	Kota Belud	134,590	14,400	0	120,190	600	0	0	134,590
11	Ranau	113,782	18,000	890	95,782	0	0	0	113,782
12	Kota Marudu	604,714	66,960	0	537,734	12,000	0	13,224	604,714
13	Kudat	637,264	80,280	0	556,984	22,000	0	18,000	637,264
14	Tawau	576,959	72,360	0	504,579	15,000	10,000	0	576,959
Jumlah(liter)		7,133,779	1,163,779	3,890	5,970,100	114,265	15,000	51,224	

PENJUALAN, KELAHIRAN DAN KEMATIAN TERNAKAN TAHUN 2006

Jumlah keseluruhan kelahiran ternakan lembu tensus pada tahun 2006 adalah 3,073 ekor. Jumlah tersebut menunjukkan kadar kelahiran anak pada tahun berkenaan masih pada tahap 56.24% sahaja. Kadar tersebut lebih rendah daripada kadar kelahiran pada tahun 2005 yaitu 62.8%. Daripada 3,073 ekor kelahiran pada tahun 2006, sebanyak 1,448 ekor adalah betina, 1,545 ekor anak jantan. Sebanyak 112 kes adalah kelahiran akibat keguguran atau anak sudah pun mati ketika lahir. Jumlah kes kematian ternakan pada tahun 2006 adalah sebanyak 680 ekor (6.55%) terdiri daripada 127 ekor indung, 490 ekor anak dan 63 ekor anak mati semasa lahir atau gugur dari kandungan. Jadual 41 menunjukkan jumlah kelahiran dan kematian Ternakan pada tahun 2006

Jadual 41 : Jualan, Kelahiran dan Kematian Ternakan 2006.

Bil	Daerah	Jualan Ternakan		Kelahiran Ternakan (Ekor)			Kematian Ternakan (ekor)		Catatan	
		Baka (ekor)	Potong (ekor)	Jantan	Betina	Mati lahir/gugur	Dewasa	Anak	%Lahir	%Mati
1	Keningau	440	557	671	660	22	68	294	56.0	8.0
2	Penampang	0	30	59	63	4	5	31	72.0	10.7
3	Tuaran	5	20	55	52	2	3	19	35.1	4.2
4	K. Marudu	20	60	119	98	2	5	20	45.6	4.2
5	Kota Belud	8	22	32	25	3	3	7	50.8	6.8
6	Ranau	1	8	28	20	2	4	10	58.1	9.6
7	Tawau	5	120	90	103	4	5	10	41.8	3.0
8	Papar	0	3	40	31	0	1	5	81.1	4.2
9	Bongawan	15	135	41	29	2	6	11	52.5	6.0
10	Membakut	2	3	36	34	0	0	3	79.1	1.6
11	Beaufort	30	45	44	40	4	3	6	42.8	3.2
12	Menumbok	10	20	39	20	0	0	6	85.7	4.1
13	Kudat	12	56	90	92	6	8	28	44.4	5.4
14	Tenom	252	124	201	181	12	16	40	76.7	6.6
Jumlah		800	1203	1545	1448	63	127	490		

PENGAGIHAN TERNAKAN

Jumlah ternakan yang telah diagihkan kepada penternak pada tahun 2006 adalah sebanyak 989 ekor dengan jumlah penerima sebanyak 103 orang. Para penerima ternakan ini adalah terdiri daripada 16 orang penternak baru dan 87 orang penternak lama. Pengagihan ternakan adalah berdasarkan kepada beberapa aspek seperti berikut:

1. Keluasan Pastura
2. Kapasiti Kandang/Fidlot
3. Prestasi Pengeluaran Susu
4. Prestasi Pembayaran Balik
5. Pemilikan “REPLACEMENT HEIFER” sendiri

PEMBELIAN TERNAKAN:

Sebanyak 994 ekor lembu tenusu yang telah bunting jenis Friesian/Sahiwal (62.5% F:37.5% S) diimport daripada New Zealand pada tahun 2006. Ternakan tersebut dibekalkan oleh Wrightson Company Pte Ltd New Zealand. Ternakan tersebut akan disimpan di SPT Sebrang, Keningau dan PPT Wario selama satu bulan sebelum diagih-agihkan kepada penternak mengikut senarai penerima. Selain itu beberapa penternak juga telah mengimport beberapa ekor lembu dari tenusu dari New Zealand seperti Badai Persada SDN BHD (10 ekor Friesian) dan Evergreen Livestock Farm (50 ekor Friesian). Manakala 4 ekor pejantan Friesian Holstein telah diimport oleh 3 orang penternak lembu tenusu dari daerah Keningau iaitu Peter Yong (2 ekor) dan Evergreen Livestock Farm (2 ekor).

PEMBELIAN PERALATAN DAN KENDERAAN:

Sebanyak 2 buah CHILLER TANK masing-masing dengan kapasiti 6,000 liter dan sebanyak 1 buah lori pengangkut susu dengan kapasiti 10,000 liter telah berjaya dibeli oleh projek ini pada tahun 2006 CHILLER TANK telah diserahkan kepada Projek Lembu Tenusu daerah Keningau dan Tuaran. Sementara satu buah lori telah diserahkan ke PPS Beaufort dalam KPA 1.

PRESTASI PROJEK LEMBU TENUSU SABAH TAHUN 2006:

Prestasi keseluruhan Projek Lembu Tenusu dapat dilihat pada Jadual 31 dan Jadual 32. Jumlah keseluruhan penternak yang masih aktif menghasilkan susu adalah 145 orang dengan jumlah pengeluaran susu segar dari projek ini pada tahun 2006 adalah sebanyak 7,133,779.0 liter iaitu meningkat sebanyak 41% berbanding pengeluaran pada tahun 2005 iaitu 5,052,562.0 liter. Dari segi jumlah kelahiran anak lembu juga telah meningkat sebanyak 25 %, iaitu daripada 2,447 ekor pada tahun 2005 kepada 3,075 ekor pada tahun 2006. Kadar kelahiran pada tahun 2006 menurun, daripada 62.8% pada tahun 2005 kepada 54.7% pada tahun 2006. Jumlah kematian mengalami peningkatan yang sangat ketara pada tahun 2006 iaitu sebanyak 680 ekor (6.55%) dari hanya 225 ekor (2.6%) yang mati pada tahun 2005.

PENUTUP

Daripada data-data yang telah dipaparkan sebelum ini dapatlah disimpulkan bahawa telah ada peningkatan dalam pengeluaran susu segar. Namun demikian pengeluaran susu segar dalam negeri Sabah yang hanya mencapai 8,369,645 liter pada tahun 2006 masih jauh daripada jumlah yang disasarkan dalam BOT (Balance Of Trade) negeri Sabah iaitu sebanyak 10,000,000 liter bagi tahun 2006. Adalah diharapkan pada tahun 2007 pengeluaran susu segar akan mengalami peningkatan yang lebih tinggi agar dapat mendekati sasaran dalam BOT negeri Sabah iaitu sebanyak 10,000,000 liter pada tahun 2007. Matlamat ini mungkin akan dapat dicapai dengan semakin bertambahnya populasi induk ternakan yang terdapat dalam projek ini, selain dari itu beberapa penternak juga sanggup mengimpor lembu tenusu dari luar Negara dan tidak mahu bergantung sepenuhnya daripada bantuan pihak Jabatan. Pembayaran harga susu yang lebih konsisten dan lebih cepat serta kempen **100 Breeders** telah dapat memacu peningkatan populasi ternakan serta pengeluaran susu segar menjelang penghujung RMK 9.

PROJEK RUSA 2006

PENDAHULUAN

Projek rusa atau payau telah mulakan oleh Jabatan Perkhidmatan Haiwan dan Perusahaan Ternak Sabah sejak tahun 1979 di SPT Sebrang, Keningau dengan tujuan untuk melihat potensi ternakan ini serta mempelajari hala-cara yang terbaik dari segi pengurusan dan pemeliharaan ternakan ini. Beberapa siri kajian dan pengamatan telah dilaksanakan di ladang rusa jabatan untuk mendapatkan kaedah yang terbaik untuk mengusahakan ternakan ini.

Berdasarkan hasil kajian dan pengamatan selama bertahun-tahun mengenai potensi penternakan rusa di Sabah yang sangat menggalakkan maka akhirnya Projek Rusa untuk penternak kecil telah diperkenalkan oleh Jabatan Perkhidmatan haiwan Dan Perusahaan Ternak Sabah kepada penternak sebagai salah satu ternakan alternatif yang sangat berpotensi untuk diusahakan. Sejak Projek Rusa ini dimulakan pada tahun 2002, seramai 51 orang penternak telah berjaya memulakan projek penternakan rusa dan sebanyak 1059 ekor rusa betina dan 51 ekor pejantan telah diagihkan.

OBJEKTIF

Projek Rusa yang diperkenalkan oleh Jabatan Perkhidmatan Haiwan dan Perusahaan Ternak kepada penternak mempunyai beberapa objektif seperti berikut:

- Untuk meningkatkan jumlah populasi rusa di negeri ini.
- Untuk meningkatkan pendapatan penternak dan menjadikan negeri Sabah sebagai pengeluar utama baka dan daging rusa.
- Untuk mempelbagaikan jenis ternakan untuk diusahakan secara komersial.
- Sebagai salah satu sumber protein asal hewani.
- Sebagai salah satu sumbangan kepada industri AGRO-TOURISM.

KAEDAH PELAKSANAAN PROJEK:

Pemilihan peserta

Peserta yang dipilih adalah mereka yang berminat dan berkemampuan untuk membangun ladang rusa yang sememangnya memerlukan kos yang tinggi.

Peserta juga mesti mempunyai tanah minima 3 ekar. Pemilihan peserta dilakukan oleh Ahli Jawatankuasa pemilihan yang terlibat dan dilantik oleh ketua jabatan.

Kursus

Semua penternak yang dipilih akan menjalani kursus pengurusan ternakan rusa yang dikendalikan oleh Jabatan Perkhidmatan Haiwan Dan Perusahaan Ternak Sabah. Kursus adalah selama 1 minggu di Ladang-ladang Rusa yang dibangunkan oleh Jabatan.

Pembangunan Ladang:

Para penternak yang telah menghadiri kursus dengan jayanya akan membangun ladang rusa masing-masing dengan bantuan khidmat nasihat teknikal dari jabatan. Pegawai dan kakitangan jabatan akan sentiasa memantau pembangunan ladang penternak.

Pengagihan Ternakan Rusa:

Penternak yang telah selesai dalam pembangunan ladang akan diagihkan dengan baka ternakan rusa sebanyak 20 ekor betina dan 1 ekor jantan sebagai pejantan yang dipinjamkan.

Pembayaran Balik:

Penternak yang sudah diagihkan dengan ternakan dikehendaki menandatangani satu surat perjanjian dimana mereka dikehendaki membayar kembali ternakan tersebut kepada jabatan dalam bentuk anak rusa yang sudah cerai susu(6 bulan) atau gantian dengan wang sebanyak RM450.00 seekor dalam tempoh 5 tahun.

Program 100 Breeders ternakan Rusa:

Para Penternak rusa yang telah membayar balik kepada Jabatan layak untuk dinaik taraf dengan menambah bilangan ternakan rusa yang akan diagihkan setakat mana yang mampu ditampung oleh ladang penternak serta tertakluk kepada stok bekalan baka yang ada di ladang jabatan.

PENCAPAIAN FIZIKAL:

Jumlah Penternak

Seramai 39 orang penternak telah dipilih sejak tahun 2002 - 2005 ,dan seramai 12 orang lagi telah dipilih pada tahun 2006

Pengagihan Ternakan

Sebanyak 719 ekor ternakan rusa telah diagihkan kepada 39 orang penternak sejak tahun 2002-2005, manakala pada tahun 2006 pengagihan adalah sebanyak 241 ekor betina dan 12 ekor jantan kepada 12 orang penternak , seperti yang dapat dilihat pada Jadual 42.

Jadual 42 : Prestasi Projek Rusa 2006.

Bil	Perkara	Tahun 2002-2005	Tahun 2006
1.	Bilangan impot/belian	480	500
2.	Bilangan pengagihan	819	240
3.	Bilangan Penternak -dipilih -diagihkan	48 39	12 12
4.	Keluasan Ladang	545 ekar	72 ekar

Kelahiran ternakan

Jumlah ternakan rusa yang lahir sejak tahun 2002 hingga 2006 adalah sebanyak 828 ekor. Sebanyak 564 ekor lahir pada tahun 2006 seperti yang dapat dilihat pada Jadual 43. Kadar kelahiran pada tahun 2006 meningkat sebanyak 64.4% dibandingkan tahun 2005.

Jadual 43 : Bilangan kelahiran, Kematian dan Pembayaran Balik ternakan Rusa:

Bil	Perkara	Tahun 2002 - 2005	Tahun 2006	Jumlah
1.	Jumlah Kelahiran(ekor)	828	564	1,392 (ekor)
2.	Jumlah Kematian(ekor)	73	95	168
3.	Jumlah Bayaran balik(RM)	58,950 (142 ekor)	RM 18,900 (42 ekor)	Rm 77,850
4.	Jumlah Induk(ekor)	629	1,528	

Kematian Ternakan:

Jumlah ternakan rusa yang mati sejak tahun 2002 sehingga tahun 2006 adalah sebanyak 168 ekor dimana kematian dilaporkan paling tinggi adalah pada tahun 2006 iaitu sebanyak 6.4% berbanding tahun-tahun sebelumnya. Sebahagian besar kematian yang dilaporkan adalah daripada anak-anak rusa yang baru lahir dan 11 ekor induk yang mati adalah kerana kecederaan pada kuku akibat perjalanan yang jauh dalam lori. Jadual 43 memperlihatkan jumlah kematian ternakan sepanjang tahun 2002 hingga 2006.

Pembayaran Balik:

Jadual 43 menunjukkan prestasi pembayaran balik ternakan yang telah diagih-agihkan kepada penternak . Sebanyak 8 orang penternak rusa telah selesai membayar balik kepada kerajaan sejak tahun 2003 hingga 2006 dengan jumlah pembayaran sebanyak RM 72,000 atau setara dengan 140 ekor.

Jadual 44 : Populasi Rusa Sabah (2006)

Daerah	Populasi Rusa		
	Sambar	Timor	Chital
Beaufort	16	174	0
Beluran	68	120	0
Kota Marudu	13	116	0
Keningau	162	767	109
Kota Belud	13	68	0
Kudat	2	39	0
Lahad Datu	0	171	0
Matunggong	0	58	0
Membakut	4	113	15
Menggatal	4	66	2
Papar	86	235	21
Penampang	0	39	0
Pitas	2	102	3
Ranau	1	25	0
Sandakan	6	14	2
Tambunan	24	73	6
Tawau	3	26	0
Tenom	0	22	0
Jumlah	404	2,228	158

Program Tahun 2006

Pemilihan Peserta

Seramai 12 orang peserta telah dipilih untuk mengikuti projek ini pada tahun 2006.

Kursus Ternakan Rusa pada tahun 2006 telah diadakan di SPT Sebrang Keningau pada 10.03.2006 sehingga 15.3.2006 dan disertai oleh 25 orang peserta.

Pembelian baka ternakan

Sebanyak 500 ekor baka ternakan rusa telah dibeli daripada PPES Ternak Miri Sarawak pada tahun 2006 untuk diagih-agihkan kepada peserta projek yang baru dan lama.

Lawatan Projek

Lawatan berjadual dilakukan ke semua ladang ternakan rusa di seluruh negeri untuk melihat perkembangan serta memberikan khidmat-nasihat dan khidmat susulan kepada semua penternak rusa. Disamping itu lawatan bertujuan untuk mengikuti perkembangan setiap ladang rusa dan membincang mengenai pembayaran balik ternakan.

Prestasi Pusat Pembangunan Rusa Jabatan:

Kelahiran

Sebanyak 325 ekor rusa dilahirkan di empat buah ladang Jabatan pada tahun 2006 dengan kadar kelahiran mencapai 64.1%. Kelahiran mengikut spesies dapat dilihat pada Jadual 46.

Kematian

Sebanyak 95 ekor rusa mati sepanjang tahun 2006 iaitu pada kadar 6.4%. Punca kematian adalah kecederaan akibat kemalangan, pergaduhan dan stress ketika penanganan dalam kilung terutama pada musim panas. Kematian mengikut spesies dapat dilihat pada Jadual 46.

Jualan Ternakan

Sebanyak 11 ekor telah dijual dari ladang JPHPT sepanjang tahun 2006 dengan nilai sebanyak RM 11,100.00. Sementara itu sebanyak 300 ekor telah diagihkan kepada penternak dengan nilai RM 225,000.00. Jumlah hasil jualan dapat dilihat pada Jadual 46.

Jadual 45 : Populasi Rusa di Pusat Pembangunan Rusa SPT Sebrang, SPT Tawau, PPP Telupid dan PPP Entilibon (2006).

Bil	Ladang Rusa	Keluasan	R. Merah	R.Chital	R.Sambar	R.Timorensis
1.	SPT Sebrang	50 ekar	7 ekor	43 ekor	49 ekor	360 ekor
2.	SPT Tawau	30 ekar	23	nil	52	15
3.	PPP Entilibon	80 ekar	nil	nil	nil	132
4.	PPP Telupid	100 ekar	nil	59	nil	740
	Jumlah	240	30	102	111	1,247

JUMLAH 1,490 EKOR

Jadual 46 : Kelahiran, Kematian, pengagihan dan Hasil Jualan Ladang Rusa Jabatan Perkhidmatan Haiwan dan Perusahaan Ternak Sabah (2006).

Bil	Ladang Rusa	Populasi	Induk	Kelahiran	Kematian	Jualan (RM)	pengagihan
1	SPT Sebrang	49 ekor	22	12 (54.5%)	5(10.2%)	8,100	210
	Sambar:						
	Timorensis:	360	260	180 (69%)	20(5.5%)		
	Chital:	43	32	19 (59%)	5(11.6%)		
	Rusa Merah:	7	6	0 (0%)	1(14.2%)		
2	SPT Tawau	52 ekor	24	14(58.3%)	3(5.7%)		
	Sambar:						
	Timorensis:	15	6	3(50%)	2(13.3%)		
	Rusa Merah:	23	19	6 (31.5%)	6(26%)	3,000	
3	PPP Entilibon	132 ekor	89	51 (57.3%)	13(11.4%)		
	Timorensis:						
4	PPP Telupid	740 ekor	380	149 (39%)	36(4.8%)		48
	Timorensis:						
	Chital:	59	39	21 (53.8%)	4(6.8%)		

2006

Acara-Acara Dalam Kalender

29^{hb} Mac 2006

Lawatan rasmi Tuan Yang Terutama
Yang DiPertua Negeri Sabah ke
Wisma Pertanian Sabah.

13^{hb} April 2006

MOU penswastaan operasi
penyembelihan babi.

26^{hb} April 2006

Persidangan Tahunan Jabatan Siri I/2006 di Sandakan.

26^{hb} April 2006
Gerai jabatan sempena HPPNS 2006 di Tapak KPD, Tanjung Lipat, Likas.

27^{hb}-28^{hb} Ogos 2006

Persidangan Jabatan Siri II/2006
di Keningau.

02^{hb} September 2006

Lawatan YB Menteri Pertanian
Malaysia
YB Tan Sri Moyuddin Yasin Ke
Gerai pameran jabatan.

22^{hb} September 2006

Kempen Kesedaran Penyakit Selsema Burung
(HPAI) daerah Penampang.

05^{hb} Oktober 2006

Perlancaran Program Bumi Hijau peringkat negeri Sabah.

30^{hb} Oktober 2006

Perasmian Sabah Meat Technology Centre (SMTC) oleh YAB Ketua Menteri Sabah. Datuk Seri Panglima Musa Hj. Aman.

▲ 06^{hb} Disember 2009

Pelancaran DAVETSA portal aplikasi
Jabatan Perkhidmatan Haiwan dan Perusahaan Ternak Sabah.

06^{hb}-09^{hb} Disember 2006

Majlis perasmian sambutan Hari Kualiti Jabatan Perkhidmatan Haiwan Malaysia 2006.

06^{hb}-09^{hb} Disember 2006

Penyampaian Anugerah Kualiti sempena Hari Kualiti Jabatan Perkhidmatan Haiwan Malaysia.

08^{hb} Disember 2006

Mesyuarat Pengarah-Pengarah dan Pegawai-Pegawai Kanan Jabatan Perkhidmatan Haiwan Malaysia Bil.03/2006.

08^{hb} Disember 2006

Mesyuarat Pengarah-Pengarah dan Pegawai-Pegawai Kanan
Jabatan Perkhidmatan Haiwan Malaysia Bil.03/2006.

08^{hb} Disember 2006

Jamuan makan malam sempena
sambutan Hari Kualiti Jabatan
Perkhidmatan Haiwan Malaysia.

MAKLUMAT JABATAN & DIREKTORI

Datuk Hj. Awang Sahak Hj. Pengiran Salleh

Pengarah JPHPT Sabah

Tel: 088-287401

e-mail: AgSahak.AgSalleh@sabah.gov.my

Dr. Yeo Boon Kiat

Timbalan Pengarah (Perancangan & Pembangunan Sumber Manusia)

Tel: 088287403

e-mail: BoonKiat.Yeo@sabah.gov.my

Dr. Nasip Eli

Timbalan Pengarah (Kesihatan Veterinar & Pembangunan Daerah)

Tel: 088-287411

e-mail: Nasip.Eli@sabah.gov.my

Dr. Amat Kasim

Timbalan Pengarah (Kesihatan Awam Veterinar)

Tel: 088-235297

e-mail: Amat.Kasim@sabah.gov.my

Ir. Harun Abas

Timbalan Pengarah (Pengeluaran dan Penyelidikan)

Tel: 088-287409

e-mail: Harun.Abas@sabah.gov.my

Dr. Mutarin Damshik

Penolong Pengarah (Pembangunan & Penyelidikan)

Tel: 088-287430

e-mail: Mutarin.Damshik@sabah.gov.my

Dr. Punimin Abdullah

Penolong Pengarah (Pembangunan Sumber Genetik)

Tel: 088-287407

e-mail: Punimin.Abdullah@sabah.gov.my

En. Khong Kwai Weng

Penolong Pengarah (Pembangunan Industri Unggas & Khinzir)

Tel: 088-287417

e-mail: KwaiWeng.Khong@sabah.gov.my

En. Samto Sulah

Penolong Pengarah (Pembangunan Industri Tenuus dan Rusa)

Tel: 088-287405

e-mail: Samto.Sulah@sabah.gov.my

En. Rosnah Kuyong

Penolong Pengarah (Pentadbiran & Pengurusan)

Tel: 088-287413

e-mail: Rosnah.Kuyong@sabah.gov.my

Dr. Normah Yusop

Penolong Pengarah (Makmal Diagnosa)

Tel: 088-261263/261264

e-mail: Normah.Yusop@sabah.gov.my

En. Kennedy Juani

Penolong Pegawai Veterinar (Perancangan/ Pameran/Statistik/Unit IT)

Tel: 088-287426

e-mail: Kennedy.Juani@sabah.gov.my

En. Abdullah Mohd. Salleh

Penolong Pegawai Veterinar

Tel: 088-223375

e-mail: Abdullah.Salleh@sabah.gov.my

En. Steven Gusi

Pegawai Penyelidik (Pegawai Pengguna Pusat Pengurusan Veterinar)

Tel: 088-782613

e-mail: Steven.Gusi@sabah.gov.my

En.Arkin Haji Garai

Pegawai Penyelidik (Pegawai Pengguna Kilang Makanan Lok Kawi)

Tel: 088-754372

e-mail: Arkin.Garai@sabah.gov.my

Dr. Abd. Halim Mechor

Pegawai Veterinar (Pusat Bioteknologi)

Tel: 087-341442

e-mail: Mechor.Juinis@sabah.gov.my

Encik Alias Ahmat

Pegawai Penyelidik (Pegawai Pengguna Unit Kuarantin Dan kesihatan Veterinar Awam)

Tel: 088-232499

e-mail: Alias.Ahmat@sabah.gov.my

Pengguna Pusat Pengumpulan Susu

Encik Fred Among Engkat

(PPS Penampang)

Tel: 088-717172

e-mail: FredAmong.Engkat@sabah.gov.my

Encik Zainal Terimoh

(PPS Tuaran)

Tel: 088-792262

e-mail: Zainal.Terimoh@sabah.gov.my

Encik Amit Nuat

(PPS Beaufort)

Tel: 087-211081

e-mail: Amit.Nuat@sabah.gov.my

Encik Merin Madrin

(PPS Bongawan)

Tel: 087-861190

e-mail: Merin.Madrin@sabah.gov.my

Encik Engal Manjani

(PPS Keningau)

Tel: 087-331453

e-mail: Engal.Manjani@sabah.gov.my

Encik Binodor Guako

(PPS Tenom)

Tel: 087-733315

e-mail: Binodor.Guako@sabah.gov.my

Encik Majid Manap

(PPS Kota Marudu)

Tel: 088-662930

e-mail: Majid.Manap@sabah.gov.my

Encik Augustine Mansah

(PPS Tawau)

Tel: 089-713482

e-mail: Augustine.Mansah@sabah.gov.my

Ladang Pembiakan Ternakan Ruminan Besar Jabatan

Encik Alexius Jalani

(SPT Sebrang, Keningau)

Tel: 087-331546

e-mail: Alexius.Jalani@sabah.gov.my

Dr. Norlena CJ Robert

(SPT Batu 16, Tawau)

Tel: 089-918791

e-mail: Norlena.CJRobert@sabah.gov.my

Encik Johny Engkias

(PPT Wario I, Kota Belud)

Tel: 088-969686

e-mail: Johny.Engkias@sabah.gov.my

Encik Azizan Mohd. Maruf

(PPT Timbang Menggaris, K.Belud)

Tel: 088-931259

e-mail: Azizan.MohdMaruf@sabah.gov.my

Encik Hunus Ayub

(HRC Kalumpang, Semporna)

Tel: 089-915420

e-mail: Hunus.Ayub@sabah.gov.my

Encik Jenius Gubal

(PPT Entilibon, Telupid)

Tel: 0195323274

e-mail: Jenius.Gubal@sabah.gov.my

Encik Jafred E. Tudok

(Projek Kerbau, Telupid)

Tel: 0138975975

e-mail: Jafred.Tudok@sabah.gov.my

Ladang Pembiakan Ternakan Ruminan Kecil Jabatan

Encik Vincent Baya

(SPK, Bongawan)

Tel: 087-861539

e-mail: Vincent.Baya@sabah.gov.my

Encik Kamiring Goludin

(SPB, Ranau)

Tel: 088-875404

e-mail: Kamiring.Goludin@sabah.gov.my

Encik Gabriel Gambar

(SPK Pulutan, Tambunan)

Tel: 0198419348

e-mail: Gabriel.Gambar@sabah.gov.my

Encik Roy Roger Bigullah

(SPK, Lahad Datu)

Tel: 0195883169

e-mail: Roy.RogerBigullah@sabah.gov.my

Ladang Pembiakan Ternakan Bukan Ruminan Jabatan

CIK JABIDAH JACOB YONG

(PPUA, Bantayan Tuaran)

Tel: 088-782428

e-mail: Jabidah.JacobYong@sabah.gov.my

Pejabat-Pejabat Daerah Veterinar

Encik Masran Hj. Mahinuddin

(JPHPT Banggi)

Tel:

e-mail: Masran.Mahinuddin@sabah.gov.my

Dr. Robert Paulis

(JPHPT Beaufort)

Tel: 087-225612

e-mail: Robert.Paulis@sabah.gov.my

Encik Unsa Jawah

(JPHPT Beluran)

Tel: 089-511209

e-mail: Unsa.Jawah@sabah.gov.my

Haji Ashan Kasmin @ Hassan

(JPHPT Bongawan)

Tel: 087-861190

e-mail: Ashan.Kasmin@sabah.gov.my

Dr. Mechor Juinis

(JPHPT Keningau)

Tel: 087-332539

e-mail: Mechor.Juinis@sabah.gov.my

Dr. Mary J. Golingai

(JPHPT Kepayan)

Tel: 088-251233

e-mail: Mary.Golingai@sabah.gov.my

Dr. Frankie Tahanji

(JPHPT Kinabatangan)

Tel: 089-561131

e-mail: Frankie.Tahanji@sabah.gov.my

Encik Hanjan Samit

(JPHPT Kota Belud)

Tel: 088-976768

e-mail: Hanjan.Samit@sabah.gov.my

Encik Jobit Sulangi

(JPHPT Kota Marudu)

Tel: 088-662930

e-mail: Jobit.Sulangi@sabah.gov.my

Encik Daniel Juim

(JPHPT Kuala Penyu)

Tel: 087-884348

e-mail: Daniel.Juim@sabah.gov.my

Dr. Suhaili Lusin

(JPHPT Kudat)

Tel: 088-620202

e-mail: Suhaili.Lusin@sabah.gov.my

Dr. Jamaun Angkap

(JPHPT Lahad Datu)

Tel: 089-881641

e-mail: Jamaun.Angkap@sabah.gov.my

Encik Safari Stari

(JPHPT Matunggong)

Tel: 088-

e-mail: Safari.Stari@sabah.gov.my

Haji Ashan @ Hassan Kasmin

(JPHPT Membakut)

Tel: 087-887544

e-mail: Ahsan.Kasmin@sabah.gov.my

Encik Ahlun Kanak

(JPHPT Menumbok)

Tel: 087-831171

e-mail: Ahlun.Kanak@sabah.gov.my

Encik Yulip Empin @ Godfrey

(JPHPT Nabawan)

Tel: 087-366213

e-mail: Yulip.Empin@sabah.gov.my

Encik Pungut Abd. Rashid

(JPHPT Papar)

Tel: 088-913544

e-mail: Pungut.AbdRashid@sabah.gov.my

Dr. Maria E. Kissey

(JPHPT Penampang)

Tel: 088-713494

e-mail: Maria.Kissey@sabah.gov.my

Dr. Zaidun Mohd. Noor

(JPHPT Pitas)

Tel: 088-621026

e-mail: Zaidun.MohdNoor@sabah.gov.my

Dr. Joseph Palalun

(JPHPT Ranau)

Tel: 088-875340

e-mail: Joseph.Palalun@sabah.gov.my

Dr. Peter A.K. Lee

(JPHPT Sandakan)

Tel: 089-213912

e-mail: Peter.Lee@sabah.gov.my

Encik Abdul Kadir Umar

(JPHPT Semporna)

Tel: 089-781073

e-mail: AbdKadir.Umar@sabah.gov.my

Encik Abu Bakar Gani
(JPHPT Sipitang)
Tel: 087-821418
e-mail: AbuBakar.Gani@sabah.gov.my

Dr. Lim Khun Hiong
(JPHPT Tawau)
Tel: 089-713482
e-mail: KhunHiong.Lim@sabah.gov.my

Dr. Samuil Mopun
(JPHPT Tenom)
Tel: 087-735650
e-mail: Samuel.Mopun@sabah.gov.my

Datu Muhamad Datu Pareal
(JPHPT Kunak)
Tel: 089-851236
e-mail: Mohamad.Pareal@sabah.gov.my

Dr. Connie Joyce Tann
(Makmal JPHPT Tawau)
Tel: 089-851236
e-mail: Connie.Tann@sabah.gov.my

Encik Daniel Juim
(JPHPT Tambunan)
Tel: 087-774322
e-mail: Daniel.Juim@sabah.gov.my

Encik Pedilis Salleh
(JPHPT Telupid)
Tel: 089-521740
e-mail: Pedilis.Salleh@sabah.gov.my

Encik Ahmad Sidik
(JPHPT Tuaran)
Tel: 088-788376
e-mail: Ahmad.Sidik@sabah.gov.my

Encik Henry Jihun
Stesen Kuarantin Kinarut
Tel: 088-752348
e-mail: Henry.Jihun@sabah.gov.my

PENGARAH & TIMBALAN-TIMBALAN PENGARAH

Dari Kiri.

1. IR Harun Hj. Abas (Tim. Pengarah Bhg. Pengeluaran & Penyelidikan), 2. Dr. Yeo Boon Kiat (Tim. Pengarah Bhg. Perancangan & Pembangunan Sumber Manusia), 3. Datuk Hj. Awang Sahak Ag. Salleh (Pengarah), 4. Dr. Nasip Eli (Tim Pengarah Bhg. Kesihatan Veterinar & Pembangunan Daerah) 5. Dr. Hj. Amat Hj. Kasim (Tim. Pengarah Bhg. Kesihatan Awam Veterinar & Kuarantin)